

PETŐFI-MUZEUM.

DR. CSERNÁTONI GYULA

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

FERENCZI ZOLTÁN.

BCU Cluj Central University Library Cluj

VII. ÉVFOLYAM.

1894.

BCU Cluj Central University Library Cluj

106452

A VII. évfolyam tartalma:

I—2. szám.

Ferenózi Zoltán. Petőfi eltűnésének irodalma. I.

Petőfi fordításai. (Hatodik közl.)

Csernátóni Gyula. Petőfi és az 50-es évek költői. (V. közl.)

F. Z. „Visegrád táján“ című költeményhez.

F. Z. Petőfi néhány költeménye az eredeti kéziratok alapján.

Petőfiné „Naplótöredék“-e.

Petőfi elutazása Pestről.

Repert. a Petőfi-literatúrához. XIII.

Vegyesek.

Melléklet.

Melléklet: A *Nemzeti dal* fac-similében.

3. szám.

Ferenózi Zoltán. Variánsok Petőfi kézírataiból. (I. közl.)

Csernátóni Gyula. Petőfi és az 50-es évek költői. (VI. közl.)

F. Z. Petőfi fordításai. (Hetedik közl.)

F. Z. Egy kis Petőfi-ereklye.

Les pigeons de la bourse.

Repert. a Petőfi-literatúrához. XIV.

Vegyesek.

4—5. szám.

Ferenózi Zoltán. Béranger és Petőfi. I. Költemények Petőfiről.

A Petőfi szülővárosáról folyt viták. (I. közl.)

Petőfi eltűnésének irodalma. (II. közlemény.)

Szász Zsombor. Hárfahang és csatazaj.

F. Z. Variánsok Petőfi kézírataiból. (Bef. közl.)

F. Z. Hentaller „Petőfi mint követ-jelölt“ cz. könyve.

Egykorú bírálatok Petőfi műveiről.

Repert. a Petőfi-literatúrához. XV.

Petőfiről az 50-es évek lapjaiban.

Vonatkozások Petőfire.

Vegyesek.

6. szám.

Ferenózi Zoltán. Béranger és Petőfi. II. (Bef. közl.)

A Petőfi szülővárosáról folyt viták. II. (Bef. közl.)

Petőfi „Egressy Gáborhoz“ című költeményéhez.

Cs. Gy. Petőfinék egy szavallati darabja.

F. Z. Bíráló Petőfiről 1853-ból.

Petőfiről az 50-es évek lapjaiban.

Petőfi költeményei az 50-es évek lapjaiban.

Vonatkozások Petőfire.

Vegyesek.

Szerkesztői Értesítés.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PETŐFI-MUZEUM.

VII. ÉVFOLYAM. 1-2. SZÁM.

1894. JANUÁR — MÁRCZIUS.

Petőfi eltűnésének irodalma.

(Első közlemény.)

A Petőfi-irodalomban, nem ugyan érték, hanem bőség szerint, különösen három esemény foglalkoztatta az írókat és nem írókat, értve ez utóbbiak alatt azon többnyire könyved, felületes tárczázókat, a kik mert véletlenül valamilyes összeköttetésben álltak a költővel, kisdéd s nem ritkán novellaszerű vagy legalább színező közleményeikkel bizonyos fontoskodás színében tetszelegtek. E három a költő születése, házassága és halála; minden emberi életnek kétségkívül legfontosabb három jelenete. De míg az első és harmadik kérdésben már minden valószínűség szerint meg van mondva az utolsó szó, a második egyike lesz azon feladatoknak, melyek kétféle írók figyelmét még sokáig, ha ugyan nem mindig, foglalkoztatni fogják: a psychologokét, mondatnok psychopathakét és tárczaírókét; mert van az egészben, de különösen a költő neje jellemében valami olyan, a mi nem szűnik meg hatni a képzelődésre, a kutató érdeklődésre vagy az érdekességet hajhászókra, kinek-kinek képessége vagy hajlama szerint.

Folyóiratunk, melynek az a véletlen szerep jutott, hogy a költő eltűnéséről az utolsó oly leírást közölte egy meghalt honvéd hagyatékából, mely az ország figyelmét újból e kérdésre irányozta, melyért, bárha egész érdemtellenül s ezt maga a vádatosztó is utóbb beismerni látszott, reclam-hajhászással vádoltatott: részletesen nem szólt hozzá egyik kérdéshez sem mostanáig; most pedig eléveszi őket rendre s elmondja vagy összegezi a tényeket s így némileg rendezi a kuszált és elágazó adatokat, főbb csoportjaik szerint. Ez célja a kérdések egyikével a következő értekezésnek, mely történelmi időrendben öleli fel a kérdés bonyolult irodalmát azon álláspontok szerint, melyet az egyes közlemények elfoglalnak, melyek egyes szálai napjainkig nyúlnak le. Természetes, hogy a költő elestének kérdése mindannyiszor valamely körülmény következtében válván alkalmoszerűvé, ennek irodalma tehát bizonyos időszakokhoz kapcsolódik, a mi lényegileg alkalmi-

literatura bélyegét nyomja rá, úgy hogy nagy dagályra nagy apály ideje s megfordítva következék. Így különösen négy nagyobb időszak mutatható ki, melyből az első a költő halálától 1861-ig terjed, melyben a rengeteg érdeklődést 40 levél alakjában főleg Pákh Albert idézte föl s ezzel foglalkozunk először.¹

I.

A költő elestén, 1849 júl. 31-én Fejéregyházánál, a csatát követő napokban senki sem kételkedett. Híre is gyorsan elterjedt a hazában s már 1849 szeptemberében Bulcsutól s Hencztől *Petőfi sirján* (szept. 11.) és *Petőfihöz* (szept. 15.) cz. a. haláláról szóló két költemény jelent meg a *Komáromi Lapokban*, melyek közül az első alatt ez a jegyzet olvasható: »Bár csak alaptalan hír lenne e hős és nagy költő halála! —«²

E hír azonban nem bizonyult alaptalannak. Egressy, ki akkoriban M.-Vásárhelyt volt, Bem visszatérte után (ag. 1-sején) aggodva leste a költő megérkezését is; de hiában. Szászsebesen ag. 9-dikén ezt írja *Törökországi napló*-jába: »Bem másik segéde, Lőrincz, megkerült. Ez azt mondja, hogy az általános zavar perczében látta Sándort vászon kabátban, gyalog, az országúton keresztül futni, s a kukoricza földek felé tartani. Talán mégis sikerült megmenekülnie s eddig alkalmasint Tordán, családjánál van. Hiszen naponként kerülnek elő olyanok, kiket elveszetteknek tartottunk.«

De ag. 10-dikén többé nem remél. »Már 10 napja, hogy Sándor oda van. Ez borzasztó!.... Elfogva nincs, mert Bauer, kit a muszkák Segesváron, elfogtak, ide vissza szökött, s ez ott Sándort a foglyok között nem látta, róla nem hallott.... Már bizonyosan vége van.... Vagy kozák döfte le, vagy az oláhok verték agyon.... Engem ő hívott ide: tehát nincs mit magamnak szememre vetnem. De mégis,.... ha Berénybe félórával később érkezem: ez vele nem történik.....«³

¹ Az egész kérdés irodalmának nagyon találó jellemzését l. *Dr. Farnos Dezső*: Kritikai észrevétel Petőfi eltűnésének irodalmához. Kolozsvár. 1889. 4°. 4 sztl. levél. (1 ív, 4 oldal szöveg.)

² Pet.-muz. VI. 82—84. l.

³ Egressy e megjegyzése arra vonatkozik, hogy a költő 1849 júl. elején Mező-Berénybe ment családjával együtt Orlayhoz. Innen Orlayval Aradra akart rándulni Bonyháti Bénéjmin fedeles kocsiján (szekerén), fogadott lovakkal. »Már kocsira ültünk, írja Orlay. A lovak azonban az egyik kapuszárny behajtásától megriadva, egy átelleni kőfalkerítésnek rohantak, s a kocsii rudját eltörték. E kellemetlen helyzetből szabadulva, visszatértünk az elhagyott terebe, addig, míg az előhívott kovács a rudat ismét használhatóvá teszi, sietségünk miatt félbehagyott reggelinket kényelmesen elköltendők. — Ezalatt zubbonyos honvédekkel tölt két kocsii vágat el az ablak alatt, s a ház előtti piacon megáll. Az első perczre felismertük az egyikben Egressy Gábort, ki is általunk bevezetettve, bemutatá egyik utitársát, Kiss Sándort, mint Bem segédjét. Tudva van, hogy P. kegyeltje volt Bemnek. Kiss S. Szegeden, hol hadvezére megbízásában járt, értesült Egressy által Petőfi hollétéről, s hogy őt Bem meghagyásából Erdélybe jövetelre szólítsa, vette útját M.-Berénynek. Petőfi értesülvén atyjaként tisztelt öregje óhajtasáról, mintha sejtésem két volna a felette függő végeztől, kedvetlen és habozó lett. Végre Egressy rábeszélésére ezen szavakkal fordult néjéhez: »Mit mondasz Juliskám, menjünk-e?« — s miután ez őt követni nyilatkozott, hova sorsa vezet, el volt a menetel határozva.

Erdélyt óhajtád nyugalmad honának: ime teljesült.... Hogyan is volt a dal?

Egy gondolat bánt engemet:
Ágyban párnák közt halni meg!....

Nem volt-e ez több, mint ábrándos kíváncsi?... Ez jós látománya volt a geniusnak, az ihlet *világos* óráiban. Ti többi hú barátok, kik együtt töltöttük ott fent junius utolsó napjait, gyaníthatatok-e, hogy egy hónap mulva örökre el fogjuk őt veszteni?!..... Milly villámgyorsan ragadta fatuma őt az élet végpontja felé, e két hét alatt!... Es ha elgondolom: milly tündöklő fényűek voltak e genius végnapjai!... Költészetének hattyudala, nejétöli elválása után; kedvének szilajsága egész utunk alatt; szikrázó szeszélye: mintha szelleme lőpor gyanánt akarna kilobbanni; mindannyi hírnökei egy közellevő nagy pillanatnak. És egyszer csak elvész szemünk elől, mint futó csillagfény.... Eltűnik, mint Homer, hogy sirját ne tudja senki.... Élete s halála: egy szép költemény, tarka csillogó ábrákkal, orkánzugás és madárzenével, Sibillák és kőborszellemeikkel, síró és enyelgő gyermekangyalokkal.*

Ugyanez év telén, 1849/50-ben. Petőfiné Sz. Kereszturra utazott Balázs Sándorral férje nyomozása végett. Ott többen elbeszéltek neki, a mit férje haláláról Lengyel József kereszturni orvos és br. Heydte mondtak. A nő ezen megnyugodott, feleslegesnek tartotta a további kutatást; hazatért.⁵

Az volt az általános meggyőződés tehát, hogy Petőfi elesett a segesvári csatában, melyben fegyver nélkül, polgári ruhában, vitorlavászon zubbonyban vagy áttilában vett részt, mint szemlélő, ki abban a hitben ment oda, hogy Bem győzni fog.

Ezt az általános meggyőződést a **Vasárnapi Ujság* több oldalú felszólalásra hívta fel 1860-ban.

A *Vasárn. Ujs.* 1856-ban kezdett bővebben foglalkozni Petőfivel; kiadta a 9-ik számban a költő arcképét (a Barabásféléit 1846-ból) s egy rövid jellemrajzot Jókai tollából. Ezt 1857-ben (1-3. szám) Petőfi születésének megállapítása követte s 1860 október 14-dikén kezdte közölni a költő halálára vonatkozó adatokat. »Még akkor (t. i. 1857-ben), mond Pákh, megigértük, hogy a kinek feltaláltuk bölcsőjét, a magyar nemzet kedvencz költőjének, feledhetlen barátunknak sirját is fogjuk keresni s addig nem fogunk nyugodni, míg az igazság itt is kiderül.« A föltett kérdés tehát ez: »Tudni akarjuk, tudunk kötelesség: *Petőfi Sándor hol és mikor halt meg!*«

E kérdésre számos válasz érkezett, melyekben két irány vált ki

Ez idő alatt kijavított kocsin Arad helyett Váradnak és Erdélynek indult egy óra mulva a 3-tagból álló Petőfi-család.* (Vas. Ujs. 1861. 115. l.) Erre czéloz Egressy, hogy ha félórával (?) később érkezik M.-Berénybe, a költőt már nem talál ott. Orlay, mint látjuk, ellentétben Egressyvel azt állítja, hogy Egressy beszélte rá, vagy legalább ő is ösztönözte az Erdélybe jövetelre.

* Törökorsz. napl. 8-9. l.

⁵ Lengyel József: Egy szemtanu P. haláláról. Tört. Lapok. 1874. 399. l.

azonnal: egyik az, hogy a költő a segesvári csatában elesett; másik, hogy látták utóbb is a haza különböző részein; tehát életben maradt.

1. Azon adatok központja, melyek a költő elestét bizonyították, Lengyel József, székely-kereszturi orvos, 1860 ag. 25-dikén kelt levele volt, melyre czáfólolag vagy megerősítőleg egy egész kis irodalom vonatkozik s ezért közöljük egész terjedelmében:

Lengyel József levele.

Székely-Keresztur, aug. 25. 1860.

1849. július 30-kán éjjel Petőfi Sándor Székely-Kereszturon Varga Zsigmondnál hált, kinek megígérte, hogy másnap az álladalom számára átvett lovait Bem tábornok útján az illetővel megfizetteti. — Julius 31-kén reggel 6 órakor indult el Petőfi az Ujszékelen volt főhadiszállásra, de már ekkor a tábornok és tábornokar utban volt Segesvár felé, hol akkor Lüders orosz tábornok állott 18 ezer ember- és 48 ágyuval. — Petőfi szekeren jött s minket csakis Héjasfalván ért be.⁶ — Reggeli 7—8 óra között hallottuk az első előcsapati aprófégyvertüzélest, s közben egy előőrsön állott 6 fontos ágyu hangját. — Nemsokára előszáguld egy csapat huszár, s a szokott formákban jelentik, hogy Fehéregyháza felső végén előbb néhány kozák, később egy század előőrsre bukkantak, a kozákok megfutottak, a gyalogságot részint levágták, részint elfogták, az ágyu pedig egyszeri tüzelés után elvonult. — Ez kissé különösnek tetszett előttünk, de meggondoltuk azt, hogy a támadást nem ez oldalon, hanem Maros-Vásárhely fölött -- hol Kemény Farkasnak kell vala támadni -- várták. — Csakhamar leértünk Fehéregyházához, hol a csapatok felállítása után azonnal megkezdettük a támadást. — A legelső lövést egy 6 fontos ágyuból Bem tábornok tétette, ő maga czélozván lóhátról, s ez ejté el a kémszemlész kozák tábornok Szkáriátint. — Ezen jó előjel után a fiuk ingre vetkőzve kezdtek dolgozni útegeik mellett. — Fiuknak mondom, mert a velünk volt 14 ágyu legénysége kevés kivétellel 14—16 éves fiukból állott. — Minden 2 lövésére az oroszoknak a miénk hárommal felelték, s oly hévvel tüzeltek, hogy csakhamar két ágyunk elrepedt s hátra kellett vinni. — Fehéregyháza még 1848. őszén le volt égetve, s így mi a romok között foglalánk helyet, én hivatásommal — a sebesültek kötözésével — elfoglalva,⁷ Petőfi egy sütőkemenczére ülve, belemertül a csata-

⁶ Az 1874-diki leírásában Lengyel e helyhez a következő kiegészítéseket csatolja: Ő jul. 31-én Minorich Károly honv. hadbíróval (utóbb Kolozsvár polgármestere), Pajna Ferencz honvédtiszttel (Maros-Vásárhely volt főjegyzője) ment le Fehéregyházára s szekereit a határ felső részében, a podgyász-szekerekhez állítván a volt szökökútnál, Gölnér élelm. tiszt lován bement a faluba; ott találta a fogadó előtt gr. Lázár Albertet, br. Gamera Gusztávot, Dáné Mózeszt (szederjesi, utóbb a-sófalvi ref. papot) lóháton. Utóbb odament a csatavonalból Dáné Károly 17 éves tüzérsízt, ki elbeszélte, hogy lövegei részben leszereltettek, részben elrepedtek, lovát egy ágyugolyó megölte, bátyja, János, elesett s ő ezért jött hátra. A fogadó udvara szekerekkel volt tele, ott volt Bem kocsija is, melyen Kurcz reggelizett. — Délután 3—4 óra közt mellettök az országúton egy 6 fontos ágyu robogott le, mely Kereszturt kijavítván, a falú alsó végétől nem messze felállott s löni kezdte az oroszokat. (Tört. Lapok. 1874. 397—98. l.)

⁷ E részek az újabb leírásban hiányzanak.

tér és a táj szemlélésébe.⁸ — Mi lőtávolon kívül valánk. — Többször láttam őt helyéről távozni, de mindig visszakerült s gyönyörködni látszott, miként szedik össze a székely fuvarosok a nem messze lecsapott golyókat. — Délután 4 óra felé a csata öldöklőbb kezdett lenni, a sebesültek szaporodtak. — Épen egy kaszai fuvaros fölkarját metszém ketté — melyet egy golyó szétzuzott — mikor Petőfi mellettem elhaladott, s a Fehéregyházán alól elfolyó patak hidjának karjához dőlt. — Itt állott mintegy félóraig elmerengve. — Tőle mintegy 200 lépésre dolgozott egy 6 fontos, s lőtte az országút mellett felállított orosz lovasságot. — Hihető, sok kárt tett bennök, mert nem sokárá is erősen kezdettek tüzelni, s egy golyó Petőfőtől alig 30 lépésre ütött a földbe, a felvert föld és por őt is ellepé, s hihetőleg szemébe is jutott, mert azt zubbonya szárnyával hosszasan törölgeté.⁹ Ekkor helyét megváltoztatá, felénk közeledett s hátát a falu kapuzájához vetve nézte a csatát, és elmerült gondolatiba, még pedig annyira, hogy a csakhamar hallatott iszonyu zsidaj, ordítás, egy tömeg tele tüze sem volt képes figyelmét azon helyre vonni, hol az történt. — Én mellette futottam egy helyre, hogy annak okát megtudjam, s mig kérdém tőle »mi baj őrnagy?« ő nem felelt semmit. — Előttem csakhamar kitarult a vész egész nagysága. — Tőlünk alig ezer lépésre azon perczen bontá meg két ezred dsidás a tömeggé alakult zászlóaljat. A huszárság verekedett; de mit tehetett alig 300, annyi ellen. Rákialték Petőfőre, odamutatók az eseményre. Ő oda maradt, s csak annyit mondott »potomság«. — Csakhamar az egész arcvonal megfutott. Én rá mutatók a balszárnyra, hol a tábornok is futott. Petőfi szemét odaveté, szónélkül megfordult s futni kezdett. Én is csakhamar helyemre érve lovamat kezügybe kapva ráültem s száguldottam. A huszárság már mind elfutott volt, a tüzéség ágyuit odahagyá, s melyek a balszárnyra voltak állítva, a gyalogság egy részével az erdőbe menekültek. Mi futottunk az országúton felfelé.¹⁰ Engem helyismeretem rövidebb uton vezetett. Utánunk a két ezred dsidás. Mikor a faluból már jól kijöttünk, láttuk, hogy a mig e két ezred támadott, egy más ezred a Küküllő mellett halad felfelé egyenes vonalban, s mikor már Fehéregyházát mintegy fél mérföldre elhagyta, jobbra fordult, s egyenes szegletet képezve igyekezett átvágni az országutat, s így a menekülést. A lovasság nagy részének még volt ideje e körön kívül hatolni, de a gyalogságból csak az menekült, a ki tartalékba volt állítva, azok, kik tüzben voltak, bekerítették. A kik a körben maradtak, azok 60—70 sebesültet kivéve, mind elesetek. Engem lovam a körön kívül segített. Petőfi gyalog volt, s így a körben benne maradt. Egy dombra érve, visszanéztem s Petőfőt hittem felismerni. A helyet, hol láttam, e pillanatban is annyira élénken képzelm, hogy rá tudnék mutatni, s valahányszor mellette

⁸ Petőfit Lengyel a fenti ágyúval szemben jöni látta, ki azután a fogadó udvarába ment be, hol szekere felé tartott; ő (Lengyel) a hat fontos után ment s ezután atig félóra mulva látta az említett sütőkemenczén ülni a költőt. (L. a 6 sz. a jegyzet.)

⁹ Onnan, t. i. a sütőkemenczétől, mikor jutott közelébe, nem tudja, de igen azt, hogy egy orosz ágyúgolyó közelükbe lecsapván, a homokos földet rájuk szórta s látta, hogy ennek maradványait zubbonya szárnyával arczáról törölte.

¹⁰ Ekkor már a falú közt s a fogadó udvarán szekérnek, embernek nem volt nyoma, a lovasság a falút megkerülve v. a falú oldalútczáin már elfutott volt.

elmegek, önkénytelenül felmerül előttem akkori alakja, a mint fedetlen fővel, széteresztett ingnyakkal, lengő zubbonyával futni láttam.¹¹

Ennyi, mit saját szememmel láttam. Leirom azt is, mit aztán később felőle hallottam.

A sebesültek és halottak összeszedésével egy régi ismerőm nyug. hadnagy Toldi is meg volt bizva. Tőle tudom, hogy azon helyen, hol Petőfi eleshetett, b. Heydte rendezé a halottak eltakarítását. Egy alkalommal a báróval találkozva a beszédet a csatára veztettem, s tudakoltam tőle Petőfiről. Tőle hallottam, miszerint igen jól emlékezett, hogy egy hegyes álszakálu szőke egyént látott az országút mellett egy mellén kapott dsidaszurás miatt elesve, s mint mondá, hogy talán neki ez alak fel sem tűnt volna, ha mindkét nadrág és zubbonya zsebeit kifordítva nem látja, s abból egy csomó összeirogatott papírt kihullva nem lát. A helyet, hol ez lehetett, megmagyarázza bizonyos valék, hogy Petőfi volt, mert az alig volt 100 lépéssel idebb, hol utolszor láttam.¹² — Sirja felől is megbizonyosodtam. Ez a fehéregyházi határ felső felén északról lefutó patak martjára ázott közös sirban van, hová 134 más pajtásával közös sirba temettetett. A sirhalomra arra járó székely utasok soba sem feledik egy-egy kődarabot vetni, s ha azt évente rendszeren ki nem egyengetnék, eddig óriási halommá lett volna.

Ennyi mindaz, mit Petőfi utolsó perczeiről tudok. Ezen tőlem hallotkat beszélték el nejének is, ki azon év telén B. S. társaságában idáig utazást tett, s miután ennyit hallott, megnyugodott benne, s innét visszatért. Én, ha érdekelve lett volna, szívesen ajánlkozom vala, a helyet, hol elesét hiszem, megmutatni, de a nálunk töltött nap kellemes változatai, a kedves kis nőt annyira elfoglalák s igénybe vették, hogy ezt tőle nem is várhatám.

Ezen pongyolán, de igazsághűn leirt nap emlékéit megírom, s a Vas. Ujság szerkesztőségével tudatnom, az tette kötelességemmé, mert habár ezt én többeknek épen így elbeszéltem számtalanszor, s azok talán közölhették is önnel, de azt hiszem, hogy azt nálamnál senki igazabban és részletesebben nem teheté, mert e nap emléke lelkembe az iszonyat minden színeivel annyira van lefestve, hogy abból még az idő sem vala képes, egyetlen mozzanatot letörteni.

Ekkor esett el Daczó őrnagy, Bem tábornokot védve, miután előbb 8 dsidást részint levágott, részint megsebzett.

Ekkor lőtte meg magát Zeyk Miklós (Domokos) a Lüders tábornokára szemeláltára, hogyses megadja magát.

¹¹ A kis-buni út szögellésénél az országútba, van ez az emelkedés; „ezen dombrol tekintett ő vissza s látni vélte még egyszer és utoljára Petőfit az országút egy kanyarulata iránt.“ Nem hiszi, hogy csalódott volna, mert míg ő lóháton a falún s a csaknem $\frac{2}{3}$ mérföldnyi tanorok mellett eddig jutott, addig azt a pontot, hol látta, Petőfi is elérhette sebesen futva. A személyben pedig azért nem tévedhetett, mert addig alig egy-két gyalog futót hagyott el, e tájra pedig nem juthatott volna el a csatatérre szétszórót gyalog. A szemben és hátulról bekerítő lovasság közé jutott hát P., honnan élve v. nehezen sebesülve is kevesen menekültek; a hegyre a menekülési út messze volt. Ez lehetett d. u. 5—6 óra közt.

¹² Az új leírásban nincs említve, hogy a Heydte által leirt halott szőke volt.

Itt kapott a híres Mákra 38 sebet, s mégis hű lova megmenté a fogságtól.

Törzsök Pista nevű fiatal huszár ez nap vont ki a tábornokot a mocsárból, hova beledőlt lovastól, s már elfogottnak, vagy elveszettnek hittük. A jó fiu leszállott lováról, az öregnek átadta, s lovát vezetve hozta át az előőrsek között.¹³

(Vas. Ujs. 1860. III. 567. 1.)

Lengyel József.

Lengyel utóbb számos megtámadtatásnak levén kitéve, többször nyilatkozott első közleménye tárgyában, melyhez újabb részleteket csatolt. Következő levele a *Vasárn. Ujs.* 1861. folyamában¹⁴ jelent meg, utóbb nyilatkozott egyszer a *Hon* tárczájában s két újabb levele a *Történelmi Lapokban* jelent meg 1874-ben,¹⁵ a *Kelet* akkori támadásaira. A *Vasárn. Ujságban* megjelent második levele Gobóczi Károly és Thaly Kálmán levelei ellen volt intézve, melyről alább lesz szó. A *Történelmi Lapokban* megjelent első levelében kivált azt bizonyítgatja megint, hogy Petőfit legutoljára élve senki más nem látta és nem láthatta, csak ő: elesni azonban nem látta s ezt nem is állította soha; továbbá *Petőfi teljesen fegyvertelenül jelent meg a csatában, még csak oldalfegyver sem volt ráövezve.* Végre, ő Petőfivel Fejéregyháza alsó végén állt a patak hídja mellett, a költő gyalog, Lengyel lóháton s onnant indultak ők ketten futni akkor, mikor már a lovaság a hátuk melletti utcán már rég elfutott s Bem is a másik oldalról futásban volt. — A Bem futására Petőfit ő figyelmeztette s csak miután azt látta, indult meg. « A többi a cikkből nem vonatkozik a költőre. A második cikkében pedig leírja még egyszer az őt akkori-ban ért megtámadtatásokra a csata egész folyamát, még pedig úgy, hogy a *Vasárn. Ujs.*-ből már idézett cikke nem volt ekkor szeme előtt s ez, mint a cikkéhez ebből kiegészítésképen fönnebb jegyzetben közölt adatok mutatják, kevés eltéréssel teljesen megegyezik amazzal. Előadását ezzel végzi: »Talán ezek után azt is remélhetem, hogy nem fogja (a *Kelet* szerkesztője) *merészségnek tartani, ha utoljára is azt mondom: Petőfit mégis csak én láttam utoljára.*»

E levél köré már 1860/61-ben egész sora csoportosult az oly nyilatkozatoknak, melyek a költő eleste mellett tanúskodtak. Ezekben ismét két irány észlelhető: némelyek egyszerűen csak bizonyítgatják, hogy a költő elesett; mások pedig a költő elesését módosítólag vagy egészen eltérőleg írják le.

Az elsők közé tartozik *Egressy Gábor* két levele, melyek közül az elsőt 1850-ben Aranyhoz intézte, midőn Törökországból visszatérve, Arany üdvözölte őt s kérdezősködött Petőfiről. Ebben azt mondja, hogy a segesvári csata után harmadnap (ag. 2-dikán) korán reggel a főhadiszállásra ment. Bem még feküdt; huszárja, ki az ebédlő

¹³ Ezt a leírást l. újból Koszoru. 1879. II. 161. l. Ehhez melléklet: A segesvári csata 1849 jul. 31-dikén. Lengyel J. adatai nyomán rajzolta Szokolay Kornél mérnök.

¹⁴ XXVII. Levél. 32, 43. l.

¹⁵ 351. és 396. l.

asztalán az öreg sáros egyenruháját tisztította, Petőfiről semmit sem tudott s mint később hallá, nem tudott az öreg sem. Kurz, mivel Petőfi a csata helyére szekerezett volt, szintén elesett. *Lőrincz József* huszárórnagy, ki néhány nap mulva sok viszontagság után Vásárhelyre ért, biztos hírt hozott elestéről; egy másik tiszt pedig, ki a csatában szintén jelen volt, de nevére nem emlékszik, azt mondta, »hogy mikor a kozákok szorították őket, akkor látta Petőfit vászonzekében egy fedeles bricskáról leugrani s az országútról oldalra térve gyalog tovább menni. És itt eltűnik előlem Petőfi Sándor örökre«, teszi hozzá.¹⁶ Második levele ennek az állításnak megerősítése, egy pár becses életrajzi adalékkal.¹⁷ Ehhez az irányhoz tartozik *Barabás Károly* második levele,¹⁸ ki elmondja, hogy Petőfit az elindulás napján látta Vásárhelyt szekeren egy másik tiszttel (Kurz Antal); de senki sem láthatta ott a csata után. Ide tartozik *Körösi Csoma József* Sz.-Újlakról, ki a csata idejében Kolozsvárt volt s a végzetes csatából egy pajtása ide érvén, tőle hallotta, hogy *Petőfi is elesett*.¹⁹ Hasonlót bizonyít *Kálnoky Sándor* Csik-Szent-Mihályból, ki Egressy közlését hitelesnek tartja, de újat nem tud.²⁰ Ide tartozik *P.* levele Párisból, mely 1850 decz. végén kelt, s eredetileg a *Pécsi lapok*ban jelent meg.²¹ E levélből kiemeljük azt, hogy köztök látta július 30-dikán reggel 8 óra tájban a Bem és társai s köztök Petőfi kiindulását Vásárhelyről 4-5 szekeren Erdő-Szentgyörgy felé. »A kandi nép a házak ablakaihoz s az utcára tödült, tiszteletteljesen köszönt s útközben egy-egy éljent hangoztatott, mert a kocsik egyike fölött az *öreg urnak* fehér tolla lebegett. A többi kocsikat a vezérkar foglalta el, s közté *Petőfi Sándor*.« A költő, Bem ismételt felszólításaira, csak néhány nappal előbb érkezett meg Szegedről (? Mező-Berényből). »Katonai egyenruhája nem lévén, egyszerű feketé (?) nyári blouseba volt öltözve, kerek kalappal fejében. Egy futó üdvözlés, egy mosoly — s eltűnt az érdekes alak, hogy soha többé ne lássam.«

Midőn agusztus 2-dikán már a menekültek Vásárhelyre vergődtek, folytatja a levél, »egy ifjú után hasztalan volt minden tudakozódás: *Petőfiről* senki bizonyost nem tudott. Valahányszor egy kard csörgött a lépcsőn, vagy egy szekér robogott a ház előtt, mindenki feszült lélekzettel, remény s félelem közt rohant az ajtó vagy ablak felé — *Petőfit* keresve szemével. Főlébred az öreg (Bem), örvendett viszontlátásán tiszteinek, de a legelső kérdése *Petőfi* volt, kinek vonását aggályteljes tekintet hasztalan keresé a körülállók között; kétes, fájdalmas hallgatás válaszolt neki.«

Írja továbbá, hogy a muszka sereg csak ag. 1-én indult ki segesvári állásából; a menekültek tehát akár Bemhez, akár a székelyföldön

¹⁶ Vas. Ujs. IV. sz. levél. 1860. 548. l.

¹⁷ U. ott. X. 588. l.

¹⁸ U. ott. VIII. 587. l.

¹⁹ U. ott. XII. 600. l.

²⁰ U. ott. XIII.

²¹ U. ott. XIV. 623. l.

Gál Sándorhoz csatlakozhattak; Petőfit egyik helyen sem látták. Azóta másfél év telt el s a hazában még mindig sokan vannak, kik életben hiszik, »az emigratio egyáltalában nem akarja hinni vesztét, költemények olvastatnak, mik állítólag tőle jönnek.« Hallotta utóbb jövőktől ő is, hogy Petőfi még él; de egyet sem talált, ki beszélt volna vele.

Győrői Pető (Gyergyó-Ditrő) továbbá azt adja elő, hogy Maros-Vásárhelyt már ag. 1-én, a csata gyász hírével együtt kezdett terjengetni az a hír, hogy Petőfi is odaveszett és sokan csak ekkor tudták meg, hogy ő is a törzskárnál volt; általános boszankodás támadt, hogy miért ment a csatába? A táborban ez volt a beszéd tárgya, míg megrázkódtatóbb események váltották fel.²² *Lauka Gusztáv*²³ (Nagy-Várad) is felszólalt, megerősítve a költő elestét. Ezt ő már 1849 szeptemberében Erdődön hallotta Petőfinétől, ki ezt gyászban és »zokogva beszélte el« s kérésére három hétig kereste ő is, bekalandozva Szathmárt, Kővárt, Bereg- és Ugocsa-megyéket. A szathmári hegy alatt a »Recski-ház« korcsma ajtaján ő is olvasta e jegyzetet: »Ma éjjel itt hált Petőfi Sándor«; de utóbb rájött, hogy vagy csalók éltek vissza nevével vagy jobblelkűek azért állították, hogy vele találkoztak; mert a közrészvétet és figyelmet rá akarták irányozni, hogy többen keressék. Azonban ha életben maradt volna, hogy ha előbb nem is, de neje második férjhezmenetelekor bizonyosan megjelenik.

Lőrincz József Sajó-Magyarósról (Erdély) azt írta, hogy a csata elején Petőfit *szuronyos fegyverrel* látta a gyalogosok közt beosztás nélkül működni; de Bem körül d. u. 1—2 óráig nem volt. Elestét nem látta; de ha ott állott, a hol Lengyel írja, meg nem menekülhetett. »Pap Lajos alezredes állítja, hogy Bem másnap különösen sajnálta Petőfi és Kurz elestét.«²⁴

Lengyel adatait erősíti meg *Marosi János* is (Al-Siménfalva), ki mint a székely-kereszturi járás szolgabírája, jul. 30-dikán látta őt Kereszturon. A csata után azonban nem tért vissza oda; pedig Varga Zsigmondnak megígérte, hogy beszél. A csata vége felé többen látták őt »gyalog benn az országút közelében meláznai s a kozákok rohama is úgy találta, mint a körülmények mutatják.« Az erdőszélen semmi esetre sem volt; mert akkor, mint többen, ő is az erdőbe menekülhetett volna.²⁵ Ez tehát az első változat.

A második irányzat az, mely a költő elestének körülményeit a Lengyel József előadásához képest *módosítólag* vagy egészen más-ként adja elő. Ezek közé tartozik *Gobóczy Károly* (Csatár), ki azt írja, hogy midőn M.-Vásárhelyről ag. 2-án Szeben felé mentek, egy huszár N.-Selyken túl az út mellett egy csekély földhányásra mutatott e megjegyzéssel, hogy ott fekszik Petőfi, kit a segesvári csatából meneküléskor a szászok gyilkoltak le s ők karddal és körömmel ástak neki sírt. E szerint Petőfi megmenekült volna a csatából.²⁶ *Barabás Károly*

²² Vasárn. Ujs. 1860. XV. 624. l. — ²³ U. ott. 1861. XXVI. 32. l.

²⁴ XXVIII. sz. Vas. Ujs. 1861. 56. l.

²⁵ U. ott XXXI. 67. l.

²⁶ Vas. Ujs. 1860. 572. l.

(Markosfalva) pedig Albisi Bartos Zsigmondtól, ki jelen volt a csatában, azt hallotta, hogy Petőfi akkor esett el a golyózáporban egy muszka golyótól találva, midőn kitartásra lelkesítette a katonákat.²⁷ *Dáné Károly* Hátszegvidékéről csekély módosítással ugyanazt mondja, mit Lengyel József. Ő mint tüzér vett részt a csatában, de ennek közepén (2 óra tájban) ágyúi elrepedvén, a Fejéregyházán túl elhelyezett tartalékhoz küldték vissza. Itt több szemtanútól hallotta, hogy Petőfit azon a helyen látták gondolataiba mélyedve, hol Lengyel József, s e hely legelőször volt kitéve az orosz lovasság támadásának, honnan egyetlen gyalogos számára sem volt menekülés. Már pedig Petőfi gyalog volt. Midőn futásban keresett menedéket, el akarván érni a tartaléksereget, szintén biztos halálba rohant; mert a falún túl szénarétek és ugarföldek valának, melyek nem nyújtottak fedezetet. Előtte a Küküllő felől bekanyarult lovasság zárta el az utat; hátul pedig az országúton elérontott lovasok öldökölték a futókat s még a tartalék utórészét is beérték. A költőnek itt kellett elvesznie. Ebből látható, hogy Dáné Fejéregyházán túlra, az országútra teszi az elesés helyét, de mindenesetre idébb, mint Lengyel.²⁸ *Thaly Kálmán* Gr. Haller Ferencz előadása szerint írja le a csatát s képet nyújt az egésznek menetéről. E szerint gr. Haller a csata folyamában többször látta Petőfit az ágyúk háta megett, a hegyfordulat lábánál azon 20—25 huszár közelében ülni, kik ágyúfödőzetül voltak odarendelve. A csata alatt leheveredett a gyepre s térdére fektetett papírlapra jegyezgetett. A megkerülés idejében is ott volt s menekülőben látta, hogy e huszároktól alig 20—25 lépés távolban a hegynek futott, az ezt borító erdőséget (ördög-erdő) akarván elérni. Elérte-e a lovas üldözők előtt csak 25—30 lépéssel futva, nem valószínű; de Haller azt már nem látta. S ha elérte is, menekülése mégsem volt biztos, mert a Skariatin és 700 bajtársuk eleste miatt boszús oroszok első dühökben mindenkit lekonzoltak s a menekültek közül sokan sebeikben vérzenek el, másokat a szászok s oláhok vertek agyon. Egy segesvári polgár beszélt is, hogy ezen a tájon, a hegy lejtőjén, az erdő alatt, látott egy szőke bajszú és szakállú halottat, mellén pikával átszúrva, zsebéből kiforgatott irományokkal. Talán ez lehetett Petőfi. Valóban e lejtőn dühöngött leginkább a csata s több mint 1000 (1001) halottat hordtak le onnan. E szerint a költő eleste 4—5 óra közt történhetett s nem az országúton, hanem a hegy lejtőjén. Ugyancsak Thaly egy, az ütközetben jelen volt székelytől hallotta, kinek Székely-Keresztúron épen az említett tartalékban harczolt huszárok egyike mondotta, hogy az látta, a mint Petőfire két kozák rárohant; de ő segítségére nem mehetett, maga is körül volt véve.

Ezek mellett bátran figyelmen kívül hagyható *Székely* jegyző azon tudósítása Bardóczból, hogy a költő a szebeni csatában, ag. 4—5-dikén esett el s tehát, hogy ott is volna eltemetve.²⁹

²⁷ U. ott. 507. l.

²⁸ U. ott. 588. l.

²⁹ Vas. Ujs. 1860.

Kuthy Emil (XXIX. sz. levél) N.-Kánizsáról azt írja, hogy őt a dévai kapitulatio után mint foglyot N.-Szebenbe vitték s ott több, a segesvári csatában elfogott honvédtől hallotta, hogy Petőfi elesett. Kivált egy nagyon megvagdalt honvéd beszélte, hogy mikor már ő fogva volt, látta a költőt a csata végén az erdő felé menekülőben; azonban nem érhetett el addig, »mert a vérszomjas kozáksereg iszonyú szúrásai terítették le őt és számtalanokat.« A mint a csataterén ideoda hurczolták, látta a költőt halva is; de alig lehetett ráismerni, mert leszúrása után arczára még számos kardvágást mértek. A csata után, teszi hozzá, »az egész sereg fel volt lármázva a hős halálával.«³⁰

Egy névtelen levél Fejéregyházáról,³¹ mely a „*Magyar Sajtó*“ 1861-diki folyamában (febr.) jelent meg, szintén azt bizonyítja, hogy a költő nem esett foglyúl; de oly körülmények közt maradt el a futóktól, hogy menekülnie teljes lehetetlenség volt s a senkinek sem kegyelmező ellenség legyilkolta vagy futás közben egyenként vagdalta le, kiket beérhetett. »Petőfi ágyúink mögött volt gyalog, s az ellenségtől hátulról kerítettve be, el nem hagyhatta a csatát.« Kurzot is bekerítették a muszkák, »s nem messze Sándortul fordúlt le lováról nyergestől.« E levél szerint tehát a költő valahol a falú felett, a hegyoldalon esett el.

Ezek az adatok szólnak a költő haláláról, módosítólag a Lengyeléhez képest vagy egészen citérve tőle. A módosítások kétféle változatot tartalmaznak; egyik, mely Lengyel előadásához közelít, hogy Fejéregyházán valamivel felül, másik, hogy Segesvártól számítva jobb felől, az erdő alatti lejtőn esett el menekülés közben. A tőle teljesen eltérő, de egyáltalán meg nem állható változatok szerint megmenekült ugyan a csatából, de utóbb a szászok megölték.

Lengyel nem hagyta szó nélkül e nyilatkozatokat;³² egy második levelet írt, melyben Gobóczy Károly és Thaly előadásait czáfolja meg, nézetünk szerint mindkét esetben sikerrel. Gobóczi állítása alig szorúl czáfolatra; ahhoz, hogy Petőfi N.-Selykhez juthasson, egyenesen Segesvár felé, az orosz sergen át kellett volna menekülnie, a mi tiszta lehetetlenség. A Thaly előadása czáfolatában főbb annak bizonyítása, hogy Gr. Haller Ferencz, kire Th. hivatkozik, nem volt jelen a csatában. A többi czáfolat nem vonatkozik a költőre, hanem Daczó Zsigmond, Zeyk Domokos elestére, Bem működésére s néhány más részletre (8 pontban), melyek minket csak távolabbról érdekelnek. Ugyanitt kétször nyilatkozott Lengyel arra is, hogy a csata színhelyét szakértővel fölveteti, részletes leírást csatol hozzája, hogy a még élő Pap Lajos, Gr. Lázár Albert, br. Gamera Gusztáv, Pálfi Sándor és Dané Károly hozzászólhassanak; ez azonban akkor nem történt meg. Eddig a költő elestét egyik vagy másik módon bizonyító adatok.

2. A költő elestét bizonyító adatokkal szemben, egy, ezekkel teljesen ellenkező, regényes változat merült fel egyidejűleg, melyet, mint

³⁰ U. ott. 1861. 56. l.

³¹ XXXVI. U. ott. 106. l.

³² XXVII. Vas. Ujs., 1861. 32, 43. l.

a korszellem érdekes nyilatkozatát, teljesen nem mellőzhetünk, bárha már akkor sem támogatta még a valószínűség látszata sem. Ezt először *Borosnyai Pál* levelében találjuk (Kolozsv. 1860. okt. 16.),³³ mely szerint őt Kálnoky Sándor alezredes 1845 ag. 5-én mutatta be Maros-Vásárhelyt Petőfinck.

Természetes, hogy a czáfolatok nyomon követték ezt a hihetetlen állítást. Egymást követték *Barabás Károly* (1860. 388. l.), *Egressy Gábor* (2-dik levele u. ott), *Dáné Károly* (u. ott), *Győrffy Pál* (624. l.) levelei, s könnyű volt kimutatniok, hogy Bem ag. 5-én már Szebenben volt; *Borosnyai* látta vagy láthatta Petőfit és Kurzot is, de a segesvári csata előtt. Tagadólag szólalt fel éppen *Kálnoky Sándor* is, kire hivatkozott.

Jöttek aztán oly levelek, melyek szerint a költőt hol itt, hol ott látták a forradalom után. *Szöllősi Balázs* Máramaros Szigetről azt írta (572. lap), hogy Hatfaludi Elek elbeszélése szerint Petőfi 1849 késő őszen a Szilágyságban Bölskén több napig időzött nála; de ezt megczáfolta *Kőrösi Csoma József* (600. l.), kinek levele szerint az öreg szeretett dicsekedni azzal, hogy mentől több menekültet rejtgetett; de Petőfi ott sohasem járt. *K. S. K.* Csongrádról azt írta, hogy ő Petőfivel 1849 ag. 10-dikén Aradon Rech timárnál találkozott; 1850 telén Baranyi földbirtokosnál, utóbb Marczaltón rejtőzködött br. Isztriczné, (Üchtritzné) szül. Amadé grófnénál Veszprém-m-ben (635. l.), *Vadona János* (u. ott) Pécssett egy Kaboda A. nevű gyógyszerészszel találkozott, ki azt erősítette, hogy a költő 1859 végén egy Asztalos nevű barátjánál rejtőzködött Békés-Csabán; de hogy onnan hová ment, nem tudta. *Kiss Elek* (u. ott) azt írja, hogy ő G. J. sopronymegyei birtokostól hallotta, hogy 1850-ben Kolozsvárt gr. L. úrhölgy az akkor nagy nyomorban sanyló Petőfi javára aláírási ívet köröztetett s maga G. J. is adott kisebb összeget. Továbbá 1854 nyarán Győrme gyében K. L. (Káplai Lajos) ev. lelkésznel [töltött egy éjet, a ki felismerte, mint gyermekkori tanuló társát. *Boér Antal* (XIX. sz. levél, 636. lap) Kovács Lenczinétől (szül. Kabos Zsófia) Pesten 1850 tavaszán hallotta, hogy Petőfi él s Nagybánya környékén egy nőgyelet őrködik élete fölött. A *Nefeletts*-ben egy névtelen levélíró H. volt forradalmi kapitánytól hallotta, hogy Zilahon ráismert a költőre egy deszkát áruló székely ifjában. *Bartha János* Tiszabecsről (649. l.) írja, hogy a segesvári csata után Segesvárt fekvén, a 3-dik héten egy verebélyesi székely beszélte, hogy a csata utáni reggel kertjében egy sebesültet talált, egy hétig ápolta a szénapadláson, aztán pórruhában járatlan úton az oláh határszélig kísérte, ki elváláskor megmondá nevét: Petőfi volt. *P. Szathmáry Károly* M.-Szigetről (u. ott) mint mythoszt írja le, hogy Lezsneken állomásozván 1849 agusztusában, a székely közhonvédektől két változatot hallott: egyik szerint Petőfit az oroszok elfogták s elvitték Szibériába; a másik szerint a fogoly költő az orosz czár elé került, a ki megtudván, hogy *kivel van dolga*, gazdagon megjutalmazva

³³ U. ott. 1860. 548. l.

bocsátotta el. E két változatot utóbb szebeni fogsága alatt is többször hallotta. Kérdés, hogy valóban nem vitték-e ki, mint foglyot az oroszok? — teszi hozzá Szathmáry. *Marosi János* Al-Siménfalváról azt írja, hogy két fiatal embertől különböző időben hallotta 1850-ben, hogy a költőt Marosszéken látták, mint menekvőt; egyik Göcsben látta drótos tót ruhában, a Csanádi háznál, beszélt is vele; a másik, egy mérnökségéd, egy papnál találkozott vele. Ő nem hitt azonban nekik akkor sem; mindig abban a tudatban élt, hogy a költő elesett.³⁴

Azonban míg e levelek csak másodkézből vett adatokat közöltek, *Kápli Lajos*, kis-babothi (Győr-m.) ev. lelkész, *Kiss Elek* főntebb id. felhívására két levelet írt (XXXII—XXXIII.),³⁵ melyek elsejében így szól: „*Petőfi Sándor nálam volt!* de nem 1854-ik évben, mint Kiss Elek ur írja, hanem 1851-ben, július közepén, egy csütörtökön d. u. 3 órakor tért be hajlékomba.» A költő Petőfi Istvánnak adta ki magát; de ő rá ismert, mert együtt tanultak Szent-Lőrinczen, katonakorából látta Sopronban, mint másodszer deákot Pápán s végre Szegszárdon. Ekkor a költő sem titkolózott többé. Másnapig volt nála, ekkor Ménfőig vitette köcsin, onnan gyalog ment Győrbe, félve, hogy köcsin könnyebben ellogják. Nála hagyta emlékülogyorófa botját s megígérte, hogy visszatér. Azóta nem látta, de tudja, hogy Győrben P. F. (Posszert Ferencz) tanárhoz ment.

Pákh nem adta ki azonnal e levelet, mely még 1861. jan. 2-dikáról kelt, hanem jan. 13-dikán a szerk. izenetekben ezt írta: »még egyszer kérjük, tegye szívére a kezét, s vallja meg, nem lehet-e, hogy csalódott a személyben?« Erre írta Kápli második levelét, ismét a leghatározottabban bizonyítgatván, hogy a személyben nem esalódott és nem csalódhatott. Így aztán Pákh, bárha szerkesztői megjegyzéssel, febr. 10-dikén egyszerre kiadta mind a két levelet. *Osvát Rafael* N. Váradról (XXXIV.)³⁶ szintén Kápli mellett szólalt fel s azt írja, hogy egy barátja Diószegen 1849 decemberében egy kovácsmesternél látta a költőt, meg is szólította, de eltagadta nevét.

E regényes adatokat újból követte a czáfolatok egész sora. A *Nefejejts* (XX. számú) levelét megczáfolta *Sombori József* Zsomborról (Erdély),³⁷ a *Boér Antalét* (XIX.) félreértésnek nevezte maga a nő, kire hivatkozott;³⁸ *K. S. K.* csongrádi (XVI. számú) levelét épen az Üchtritzné felhatalmazásából megczáfolta Concha Károly; mert ő Petőfit soha sem látta.³⁹ *Kápli Lajos* adataira (XXXII—XXXIII.) *Kocsúr Mihály* Kis-Kerekiből (Bihar) írta meg, hogy ily dologban mily könnyű a tévedés, a csalódás a személyben. Ő sokáig hitte, hogy Petőfi 1849 okt. közepétől 1850 márczius elejéig Székelyhídon egy úrnő pajtájában tartózkodott; többeknek állította is, míg meggyőződött, hogy

³⁴ XXXI. sz. levél. 1861. 67. l.

³⁵ U. ott. 67. l.

³⁶ Vas. Ujs. 1861. 105.

³⁷ XXIV. sz. levél. Vasárn. Ujs. 1861. 32. l.

³⁸ XXV. sz. l. U. ott. 32. l.

³⁹ XXX. sz. l. U. ott. 56. l.

tévedett. Hasonló történt mindenestre Káplival is.⁴⁰ Kápli levele bírta felszólalásra *Orlait* is (XXXIX.),⁴¹ kinek Petőfi elestében »nincs semmi kétsége«. »Nincsenek ugyan positiv adatai erre, de az ő nemes szíve, lelke, jelleme, családja iránti érzelmei, oly meggyőző erkölcsi és pszichologiai támpontokat nyújtanak neki, hogy halálát bizonyosnak kell tartania.« Ha életben maradt volna, a saját érdekében is tudatta volna oly hosszú idő alatt hollétét épen vele; mert legbecsesebb emlékeit, levelezését Bemmel, 1847 óta írt költeményeinek kéziratát s egyéb ereklyéit nála hagyta megőrzés végett, midőn jul. 18-dikán M.-Berényből tőle Erdélybe indult. De ha a hazában bujdosott volna, bizonyosan több barátjához betér rajta kívül is; így Aranyhoz feltétlenül, a ki saját biztossága koczkáztatásával is elrejtette volna; de minden körülmények közt tudatja életben létét családjával, melyhez »mély és ábrándos ragaszkodása« ismeretes dolog s bizonyosan nem tűri némán a lángoló hazaszeretető költő a haza szenvedéseit a lefolyt 12 év alatt, ő, ki »a szeretet és fájdalom csalogánya volt«.

Mellőzve a becses életrajzi adatokban gazdag levél többi részeit, Káplít véglegesen megczáfolta *Szilvász* (Győr. márcz. 4.),⁴² ki maga is, mint az L-dik honvédszászlóalj tagja, a segesvári csata napján M.-Vásárhelyt volt s látta Petőfi elindulását is jul. 30-án. Midőn Bem Vásárhelyre visszatért a csata után, ő a vezér »közvetlen környezőitől hallá, hogy Petőfi Sándor a csatatéren maradt, holtan vagy a foglyok közt, arról tudomása egyiknek sem volt.« Ő tehát tudva ezeket, Kápli levelére Posszert Ferencz tanárhoz ment, kinek neje elbeszélte, hogy az egyén, kiről Kápli írt, csakugyan volt nálok, de az szőke volt, holott ő, ki Petőfit Kecskeméten színész korában ismerte, mert anyjánál lakott, a költőt barnának ismerte. Tőlök gróf Zsigray Lázárnéhoz Győri Szemerére, onnan bolyongva a Bakony mentén Tétre ment s utóbb kisült, hogy egy Sarlay nevű selyemtakács és ügyes család, semmi más.

E 40 levélből áll a Vasárn. Ujság kutatása, melyek után Pákh Albert még e számban az adatok gyűjtését s a kezében levő többi számos adat közlését megszüntetve, így szól: »A közzétett 40 levél tartalma napnál világosabbá teszi Petőfi elhunytát; a jelen nemzedék feladata most: a költő emlékének megőrkítése!«

Az előadottakból látható, hogy alig indúlnak meg a költő haláláról a kutatások, azonnal fölmerülnek az összes változatok róla, melyek utóbb a legközelebbi napokig egy kiterjedt, bárha csak épen a költő személye miatt figyelemreméltó irodalomban foglalkoztatták nemzetünk érdeklődését. És érdekes, hogy az elesés különböző körülményeinek rajzán kívül már ekkor megjeljük az adatot a költő bujdoslásáról és sziberiai fogságáról is, habár csak mint nyomban megczáfolt szóbeszédet.

Ferenczi Zoltán.

⁴⁰ U. ott. 1861. 105. l. — ⁴¹ U. ott. 113. l. — ⁴² U. ott. 126. l.

Petőfi fordításai.¹

Hatodik közlemény.

VIII.

Moore Tamás-tól.

(1779—1852.)

Petőfi Mooretól három költeményt fordított, egyet 1847-ben, az *Oh ne bántsd a költőt...* címűt, a másik kettőt 1848-ban, mindenkiben ki-tűnően találva el azt a melabús alaphangot, mely az *Irish melodies*-t és *National airs*-t annyira jellemzi. Az 1847-diki fordítás Pestről való; s a 2-dik költemény, hogy házassága után Pestre visszatért, első a *Szép napkelet-nek...* című. Mivel pedig az *Úti levelek* utolsójából (1847. nov. II.) tudjuk, hogy Petőfi 1847. nov. 10-dikén érkezett vissza Pestre, tehát e fordítás nov. 10—15-dike közti időből való. Talán ekkori nyugvó, boldog családi élete hangulatában fordította le, némi lelki vádat érezvén, hogy a hazáról pillanatra megfélemedezett boldogsága első heteiben s így oly for-dítás, mely összeegyezik ekkori hangulatával.

Oh! blame not the bard.²

Oh! blame not the bard, if he fly to the bowers,
Where Pleasure lies carelessly smiling at Fame;
He was born for much more, and in happier hours
His soul might have burn'd with a holier flame.
The string that now languishes loose o'er the lyre,
Might have bent a proud bow to the warrior's dart,³
And the lip, which now breathes but the song of desire,
Might have pour'd the full tide of a patriot's heart.

But alas! for his country — her pride is gone by,
And that spirit is broken which never would bend;
O'er the ruin her children in secret must sigh,
For 't is treason to love her, and death to defend.
Unprized are her sons, till they 've learn'd to betray;
Undistinguish'd they live, if they shame not their sires;
And the torch, that would light them through dignity's way,
Must be caught from the pile where their country expires!

¹ L. még P.-M. VI. 34, 64, 84, 110, 133 l.

² We may suppose this apology to have been uttered by one of those wan-dering bards, whom Spenser so severely, and, perhaps, truly describes in his *State of Ireland*, and whose poems, he tells us, „were sprinkled with some pretty flowers of their natural device, which gave good grace and comeliness unto them, the which it is great pity to see abused to the gracing of wickedness and vice, which, with good usage, would serve to adorn and beautify virtue.“

³ It is conjectured by Wormius, that the name of Ireland is derived from *Yr*, the Runic for a *bow*, in the use of which weapon the Irish were once very expert. This derivation is certainly more creditable to us than the following: „So that Ireland (called the land of *Ire*, for the constant broils therein for 400 years) was now become the land of concord.“ — Lloyd's *State Worthies*, art. The Lord Grandison.

Then blame not the bard, if, in pleasure's soft dream,
 He should try to forget what he never can heal;
 Oh! give but a hope — let a vista but gleam
 Through the gloom of his country, and mark how he 'll feel!
 That instant his heart at her shrine would lay down
 Every passion it nursed, every bliss it adored,
 While the myrtle, now idly entwined with his crown,
 Like the wreath of Harmodius, should cover his sword.¹

But, though glory be gone, and though hope fade away,
 Thy name, loved Erin! shall live in his songs;
 Not even in the hour when his heart is most gay
 Will he lose the remembrance of thee and thy wrongs.
 The stranger shall hear thy lament on his plains,
 The sigh of thy harp shall be sent o'er the deep,
 Till thy masters themselves, as they rivet thy chains,
 Shall pause at the song of their captive, and weep!²

Oh ne bántsd a költőt....

(Moore után angolból.)

Oh ne bántsd a költőt, ha magányba fut, hol
 Fekszik a gyönyör, a hírrel nem törődve;
 Nagyra született ő, s lelke lángolási
 Szentebbek volnának boldogabb időkbe,
 A húr, mely most lantján tágan lankad, tudna
 Harci dárda ellen új feszíteni,
 És ajkán, a mely most vágyakat lehet csak,
 Honfiszívek árja ömledezne ki.

De jaj hazájának!... elmúlt büszkesége,
 S mely volt hajthatatlan, megtört szelleme;
 Romján csak titokban sóhajt népe, mert őt
 Árulás szeretni s halál védnie.
 Csak az árulónak van becsé, csak annak,
 A ki szegyenlője ősei nevének;
 Az a fáklya vezet méltósághoz, a mely
 A hazát-hamvasztó maglyán gyujtatek meg.

Hát ne bántsd a költőt, ha, mit nem gyógyíthat.
 Kéjek közt akarja elfelejteni;
 Oh csak egy reményt adj, csak egy fény ragyogjon
 Honja éjén, s meglátd, mint fog érzeni!

¹ See the Hymn, attributed to Alcaeus, *Ἐν μύρτου γλαδί το ξίφος κρύπτω* — "I will carry my sword, hidden in myrtles, like Harmodius and Aristogiton," etc.

² Collection of ancient and modern British Authors. Vol. LXXXVIII. *Thomas Moore: The poetical works*. Paris. Baudry's European library. 1835. II. 321. l. (*Irish Melodies*. No. II.)

És azonnal szíve minden szenvedélyt, mit
Táplált, s mindent, a mi kedves, messze hajt.
S a babér, mely fejét hasztalan övedzi:
Mint Harmodiusnak, kardját földi majd.

De bár dicsőséged eltűnt s a remény is,
Neved, drága Erin, élni fog dalába',
Még az órában is, melyben legvidámabb,
Emlékezni fog rád s sorsod viszályára.
Panaszod meghallj' az idegen, rónáin,
Tengeren túl küldi a lant sóhajod,
Maga zsarnokod is, míg lánczod szorítja,
Rabja dalán megáll majd és sírni fog.

(Pest.)

A fordítás az eredeti keresztrímei helyett csak félrímű; de teljesen hű.
A 2-dik szak 5 - 6. sora:

Unprized are her sons, till they 've learn'd to betray;
Undistinguish'd they live, if they name not their sires:

Szószerint: Nem becsültek fiait, csak ha megtanulták az árulást; ismeretlenül (= homályban) élnek, ha csak nem szégyellik őseiket.

U. ott a 8-dik sorban: *And the torch... must be caught from the pile where their country expires!* Petőfinél még szebb, az eredeti csak ennyit tesz: S azt a fáklyát, mely... azon máglyáról kellett venni, melyen hazájok hal meg. A 3-dik szak 5-dik sorában *lay down* = eltemetni (P-nél *messze hajt*, a rím kedvéért.) 3-dik szak 6-dik sora: *every bliss it adored* halvány ebben: *mindent, mi kedves*, e helyett: *minden gyönyört, mit imádott*. U. ott 7-dik sor: *now idly entwined with his crown* = most hanyagúl kötve koszorújába, Petőfinél gyönyörű metonymiával. 4-dik szak utolsó két sorában *zsarnokod* helyett az eredetiben mindenütt többes: *masters*. Az 5-dik sorban *the sigh of thy harp* csak *sóhajod*-dal van fordítva.

E költemény 2 első szakát Arany is lefordította »az ötvenes években«, talán még azelőtt, hogy Petőfiét ismerte volna s lehet, hogy épen azért hagyta félbe 1852-ben, mert az elkobzott kiadás hozzákerült példányában látta Petőfinél. Ez mindenesetre valószínű s érdekes, hogy ebben az időben Moore hazafias lyrájából épen az a költemény kapja meg őt is nagy-kőrösi magányában, mely Petőfit házas élete nyugalmasában; különböző időkben, de oly hasonló érzellemmel eltelve. A Petőfi fordítása egyszerűbb, természetesebb s kifejezőbb; az Aranyé az 1. szak 2-dik sorában világosabb. Itt közöljük e két szakot:

Oh! ne bántsd a költőt, ha lombok alá fut,
Hol *kéj* tesped, a *hirt* gond nélkül mosolygva;
Többré született ő s boldogabb időkben
Lelke szentebb lángra gerjedhetett volna.
Az ideg, mely lantján most tágan lecsügged,
Fel bírja ajazni a hős büszke ivét!

És az ajk, mi most csak vágy dalát lehelli,
Kiönthette voln' a honfi megtelt szívet.

De jaj hazájának! — Oda büszkesége,
Megtörék a szellem, mely sohasem hajlott:
Romjain gyermekei titokban sohajtnak,
Mert szeretni vétek, halál védni a bont.
Fia beestelen, míg áruláshoz nem ért,
Megvetik, ha csak nem pirul őseiért:
Egy szövetnek fénye vezet méltóságra,
Melyet gyújt a hazát elemészto maglya.

Petőfi másik két fordítása Mooretól 1848-ból való, a *Ne feledd a tért* kezdetű febr. elejéről, talán a Rákóczy-forradalom halottaira gondolva, melylyel ebben az időben foglalkozott. A 3-dik fordítás október havából való, midőn Debreczen időzött.

Forget not the field.

Air — *The Lamentation of Aughrim.*

Forget not the field where they perish'd,
The truest, the last of the brave,
All gone — and the bright hope they cherish'd
Gone with them, and quench'd in their grave!

Oh! could we from death but recover
Those hearts, as they bounded before,
In the face of high Heaven to fight over
That combat for freedom once more; —

Could the chain for an instant be riven
Which Tyranny flung round us then,
Oh! 't is not in Man nor in Heaven
To let Tyranny bind it again!

But 'tis past — and, though blazon'd in story
The name of our Victor may be,
Accursed is the march of that glory
Which treads o'er the hearts of the free.

Far dearer the grave or the prison,
Illumed by one patriot name,
Than the trophies of all who have risen
On liberty's ruins to fame!

(U. ott. 363. t. *Irish Melodies*. No. VII.)

Ne feledd a tért....

(Moore után angolból.)

Ne feledd a tért, hol ők elestek,
Az utósó s a legjobb vitézek;
Mind elmentek és kedves reményink
Velök mentek, egy sírban enyésznek.

Oh, ha visszanyernők a haláltól
A szíveket, mik előbb dobogtak,
Ujra vini a szabadság harcát
Színe előtt a magas mennyboltnak!

Pillanatra ha lehuflna láncunk,
Mellyet ott ránk a zsarnok szoríta:
Nincsen ember, nincsen isten, a ki
Minket ujra megkötözni bírta.

Vége van.... de bár a történetben
Ottan áll a győző-név ragyogva,
Átkozott az a dicsőség, a mely
A szabadok szíveit tapodja.

Sokkal drágább a sír és a börtön,
Mellyet honfi-névnek fénye tölt meg,
Mint a győzedelmi oszlop, a mit
A szabadság romjain emeltek.

(Pest.)

A fordítás külalakjára nézve megjegyezzük, hogy P. itt is az eredeti keresztímei helyett félrímekeket használ, továbbá az eredeti 4^{1/2} és 4-es trocheusi sorait csupa 5 lábú sorokban adja s így valamivel bővebb. Különben teljesen hű; az eredetiből alig hagy el valamit. I. szak 3-dik so-

rában *bright* inkább *fényes, dicső*, mint *kedves* és a *they cherish'd* = *melyet ők ápoltak* (melyet bennök birtunk) elmaradt, de az értelem ugyanaz. A 2. szak 3—4 sora fel van cserélve. A 3-dik szak 4. sorában *to let Tyranny* kihagyásával kissé szegényebb. A 4-dik versszak 1—2. sora kevésbé világos, mint az eredeti: *The name of our Victor* = *legyőzőnk neve*. Az 5-dik szak két utolsó sorában is a nagyítás el van hagyva: *Than the trophies of all* = *Mint mindazon győzelmi jelvények*.

Arany János ezt is lefordította 1852-ben, de mint az előbbi, ez is csak *Hátrahagyott költeményei* közt jelent meg halála után. A fordítás mindenestre a Petőfi fordításának ismerete előtt származott s a forradalom halottaira emlékszik benne, az idegen költő művében adván saját hangulatának kifejezést. Csodálatos találkozás, hogy a két rokonlelkű költő, mindkettő a legutolsó forradalom idejére gondolva, Petőfi az izgatott várakozás, Arany a közeli véres emlékek hatása alatt, ugyanazon költő ugyanegy költeményében találják hangulatuk tükrét.

Ugyanez Vörösmarty költeményei közt is megvan *Forget not the field* (Szabad fordítás Moore Tamás után) cz. a *Megj. az Ellenőr*-ben (1847). Ő distichonokban adja s mint maga is megjegyzi, »tágabb« az eredetinel.

A harmadik fordítás a következő:

Here sleeps the Bard.

Highland Air.

Here sleeps the Bard who knew so well
All the sweet windings of Apollo's shell,
Whether its music roll'd like torrents near,
Or died, like distant streamlets, on the ear!

Sleep, mute Bard! unheeded now,
The storm and zephyr sweep thy lifeless brow; —
That storm, whose rush is like thy martial lay;
That breeze which, like thy love-song, dies away!

(U. ött. 409. I. *National airs*. No. IV.)

Itt alszik a költő....

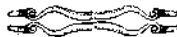
(Moore után angolból.)

Itt alszik a költő, a kinek kezében
Apollónak lantja zenge olyan szépen,
Kinek dala omlott, mint vad folyam árja,
Vagy elhalt távoli kis patak módjára.
Aludj', néma költő.... most észrevétlenül
Jár vihar és szellő holt homlokod körül,
Vihar, mely harsog, mint harczenéd harsogott,
És szellő, mely elhal, mint szerelmi dalod.

(Debreczen.)

Az eredeti 5-ös jámbussorai helyett alexandrineket használ. A 3-dik és 4-dik sor *Whether — Or* = *Akár-akár*-ja nem helyesen maradt el.

Ferenczi Zoltán.

Petőfi és az 50-es évek költői.

V-ik közlemény.*

V.

Meg kell vallanunk azonban, hogy az 50-es évek költészetében nyomára akadhatunk oly iránynak is, a melyben a Petőfi tanulmányozásának komolyabb jelei mutatkoznak. Ez irányhoz sorolhatók a Székely József költeményei, a melyek *Szeszélydalok* és *Kalárisok*¹ címmel 1853-ban jelentek meg, tehát a Palócz-dalok után, a Kemenesi czimbalom, meg a Falu pacsirtája előtt, a forrongás azon időszakában, midőn a Szelestey-féle elmélet még nem volt példákkal illusztrálva a nagy közönség elé bocsátva. Mindemellett e körülmény nem tűnik föl lényegesnek a Székely József irányára nézve, mert ő meglehetősen a maga útján maradt és a mint rövid költői pályája bizonyítja: később sem csatlakozott a Lisznyai-Szelestey-féle elmülethez.

A benyomások mindenkinél az egyéniség szerint más- és másféleképen nyilvánulván: érdekes megfigyelni, hogy egy oly sokoldalú költő, mint Petőfi, mily sokféle irányban tudja lebilincselni követőit, a nélkül, hogy ezek e sokoldalúság elsajátítására, a melyben nagyságának egyik főoka rejlik, hajlamot mutatnának. Jóformán mindenik csak egy-egy szakmában dolgozik s annak a nagy egésznek, a mely Petőfi költői egyéniségét alkotja, egy-egy részecskéjét kapja ki és a saját egyéni hajlamaihoz képest abból alkot magának egy külön költői világot.

Megjegyzésre méltó, hogy Székely Józsefet a népies irány meglehetősen hidegen hagyja. Sem a Palócz-dalok túlzásainak, sem a Kemenesi czimbalom mesterkelt betyár-romantikájának nincs nyoma verseiben és örvedetesen nélkülözzük azt a nagyhangú duhajkodást is belőlök, a mely kortársai némelyikénél annyira ízetlenül nyilatkozik. A nagy mindenségben első sorban őt is csak egy kis rész érdeklí, t. i. önnönmaga. Lírikusnál ez éppen nem lenne baj, ha a költő egyénisége máskülönbén eléggé érdekes és eredeti. Az érdekességet Székelytől sem tagadhatjuk meg, de az eredetiségre nézve lehetetlen meg nem jegyeznünk, hogy benyomásai — pszichológiai értelemben — gyakran kölcsönöztek. Mert lássuk csak: milyennek mutatkozik Székely a Szeszélydalokban? A mint én ítélem: egy cinizmusra hajló tehetséges ifjú költőnek, a ki Petőfit és Heinét komolyan tanulmányozta s a kire Petőfinek leginkább pessimistikus költeményei voltak hatással és ébresztettek benne is rokon gondolatokat és érzéseket. Ezen hatásnak köszönheti a Szeszélydalok legnagyobb része származását s az eredetiségre való törekvés okozza, hogy költőjük a cinizmusban túl tesz Heinén s a pessimismusban olykor a Felhők legsötétebb darabjain is. Ime tehát Székely is beleesik abba a hibába, a melyet Lisznyainál és Szelesteynél tapasztaltunk s gyakorlatilag öntudatlanul is katonájává

* L. még P.-M. VI. 4. 54, 73, 102. l.

¹ Szeszélydalok. Irta Székely József. Pesten, Müller Gyula sajátja. 1853. 16 r. 272 l. Kalárisok. Irta Székely József. Pesten, Müller Gyula. 1853. 16 r. 64 l.

szegődik a Szelestey-féle elmélet egyik sarkalatos tételének, hogy t. i. Petőfit nemcsak tanulmányozni kell, hanem irányát tovább is fejleszteni. A különbség köztök — leszámítva az egyéni tehetség fokozatában rejlőket — csak az, hogy a míg Lisznyiék Petőfi népies irányát tartják szem előtt és erre alapítják működésüket: Székelyt pessimizmusa érdekli s a népiesség divatos fogalmai iránt annyira érzéketlennek mutatkozik, hogy a csárda és fokos mindössze is csak 1—1 költeményében fordulnak elő.

A Petőfi Felhőiről és ezekkel rokon hangulatú költeményeiről eddig háromféle vélemény nyilvánult irodalmunkban. Voltak különösen régebben, a kik Heine és Shelley-utánzásnak tartván őket, nagyobb súlyt nem is helyeztek reájok. Voltak ismét olyanok, a kik az ezekben nyilvánuló hangulatot divatos világfájdalomnak minősítették, a melyet Petőfi magára erőszakolt. Tudtommal Meltzl Hugó a legelső, a ki mélyebb, a Petőfi egyéniségében, körülményeiben és tanulmányaiban rejlő alapot tulajdonítván nekik: filozófiai költemények gyanánt tárgyalta őket s az ő nyomán az újabb Petőfi-irodalom is erre az álláspontra helyezkedett.

Székely József, a kiről fennebb már mondva volt, hogy Petőfi sokoldalú költészetéből éppen ezt az irányt szemelte ki magának vezérül, valószínűleg szintén nem látott és nem is keresett bennök egyebet futó hangulatnál, a mely az ijúság hamar változó, szeszélyes idejében olykor-olykor megszállja lelkünket. A Szeszélydalok jelen esetben jellemző czimén kívül erre mutat azon körülmény is, hogy a Felhők komor, sötét hangulatának nem enged kizárólagos uralmat lelkületén, hanem az ilyen érzelmeken könnyű szerrel átsiklik s egy-egy Heineszerű cinikus pointe-tel rendszerint bevégzi a költeményt. A Heine cinizismusa és a Petőfi őszintesége azonban annyira fölbátorították, hogy a szavakban és képekben minden válogatás nélkül dúskál s azt írja le, a melyik éppen tollára jön. A *Futok-e vagy nem az égbe?* kezdetű költeményét (Szeszélydalok 99.) pl. így végzi:

Itt maradok én a földön
Kardot veszek a kezembe,
Márkolatig, tövig mártom,
Tövig mártom gaz szivekbe.

Vagy lemegyek a pokolba,
Oda is csak azért megyek,
Hogyha nem elég a fene,
Mely itt fenn rág, onnan vegyek.

Képci szertelenségére és zűrzavarosságára legyen elég a következő idézet a *Hullámot vet...* című költeményből, a melyben a Dunát bátorítja, hogy dacoljon a széllel és nappal, a melyek úgy verik, hogy »szinte veresedik«, mert:

A napnak, ha vizembe
Nézne, szemit kívájnám
S e lyukon fel az égbe
A szeleket űzném be
S boltozatát leráznám.

Az a sok égi lámpa,
Az a sok üveg csillag
Estében hogy ropogna
S hogy verzenék a fába
Ki itt alant jár, annak!

(Szeszélydalok. 103.)

Ezekhez hasonló cinizmus vagy szertelenség fordúl elé még a: Kérdezem... (Szeszélyd. 89), Nagyon sötét... (115), Hogy szerettem... (147), Be bolond az (193), Ugy szeretnék... (241) és a Hogy szeretnél... (213) című költeményekben, a hol egy helyütt arról panaszkodik, hogy szerelme sok szent érzéséből egyéb nem maradt, mint »a fene«, hogy lelkét »rágja, egyel« — más helyütt meg azzal fenyegeti a »zöld lombos« fát, hogy ha nem vet reá árnyat, a míg egy csók tart: felköti magát valamelyik ágára stb.

A Felhőkben is inkább azon darabok lebegnek szemei előtt, a melyeknek sötét hangulatát nem ellensúlyozza egy-egy szelidebb kép, vagy a nyelv bája. Fődolog, hogy ilyszerű verseiben minél feltűnőbb legyen a fordulat és minél kevésbé megválogatott a szó. Ime egy pár idézet:

Talán e...

Talán e világot

Nem is isten teremtette,

Ördög — — anyi

A sok bűdös virág benne.

(Szeszélydalok 114.)

Vajjon mi...

Vajjon mi lenne majd abból

Ha az ember meg nem halna,

Sűrűn egymás mellett álnának

Mint az erdőn a vadalma.

Sem napfény, sem idő szele

Nem fogna segíteni rajtunk,

Ha esőtől nem, egymástól.

Kellene majd megrohadnunk.

(U. ott. 137.)

Mindezen mesterkedések daczára is azonban lehetetlen mindjárt észre nem venni, hogy Székely csak magára erőszakolja e túlságos pessimismust, noha sokkal több érzéke van a kissé pajzán, könnyed humor iránt, a melyre Petőfi költeményei közt szintén igen sok példa kínálkozott. És csakugyan a Szeszélydalok legsikerültebbjei éppen azok, a melyek kevesebb igénynyel lépve föl: igazán csak egy-egy szeszélyt, egy-egy átfutó hangulatot igyekeznek kifejezni s a melyeken éppen ezért nem látszik meg a minden áron újat és nagyot mondani akarás bizonyára sok veritékbe került törekvése. Határozottan állítható, hogy ezek közül a szebbeken Petőfi-tanulmányok hatása érzik. Így például a Még mit nem mondanak? .. kezdetű költemény önérzetes hangja Petőfinék kritikusaival ellen intézett erőteljes kifakadásait juttatja eszünkbe. A Raktam én a lutriába... (Szeszélydalok 67) Petőfinék Ha kalapomnak szőre volna...., a Félre nap.... (U. ott 73) pedig a Naphoz és A nap házas élete című költeményei könnyed humorára emlékeztetnek; míg a Nagy bolond címűben (Szeszélyd. 90) viszont a Javulási szándék és Merengés hangulatára véliünk ismerni.

Megjegyzendő azonban, hogy az említett költeményeket nem sorolhatjuk a közönséges utánzások közé, mert megérzik ugyan rajtok, hogy szerzőjüket Petőfi inspirálta, de azért ura marad magának és a

feldolgozásban megőrzi önállóságát. Azt ugyanis, hogy a forgószelet szilaj paripának s a Hortobágyot egyik versében zsványok ország-útjának nevezi, korántsem rovom föl hibájául, mert egészségesebb hatásnak találok, ha az író egy-egy szép és találó kifejezést — a mely a nemzetnek már amúgy is vérévé vált — átkölcsonőz, mintha eredetiséget affektálván, Lisznyai-módra képtelenségeket gyárt. Az ilyenektől eltekintve tehát: mily egyszerű közvetlenséget találunk például a Nagy bolond... cz., különben Petőfitől inspirált költemény végső strófájában:

Nagy bolond vagy te barátom!

Öcsém Jósi! nem bolond ez?

Mi gondod van a világra??

Danolj, szeress!

És mindezen költemények mégis csak *Petőfi-tanulmányok* számba mennek Székely Józsefnél, a melyek egyes szépségeik daczára csak annyit bizonyítanak, hogy szerzőjük sokat és szeretettel olvasgatta Petőfit; Petőfinek *igazi hatása* ellenben csupán egy néhány oly versében nyilvánul, a melyek formailag úgy, mint tartalmilag *eredetiek*, de megérzik rajtok, hogy a költő nem hiába tanulgatta Petőfit, mert sikerült ellesnie valamit tőle *az alkotás titkaiból*. Az ilyen, és *csakis* az ilyen költőről mondható el, hogy Petőfi hatott reá s hogy őt látjuk dalaiban, mert óriás szellemének hatása megnyilvánul abban, hogy a költemény egyszerű, mesterkéletlen, szívből szakad, szívhez szól, formára és tartalomra nézve harmonikus, szóval: szép, a nélkül, hogy keresett lenne és eredeti, a nélkül, hogy formailag vagy tartalmilag különösebb igényekkel lépne föl. Csak egy néhány van ilyen a Székely József költeményei közt, de ezeken a nagy mester lehellete érzik. Ime egy pár mutatóvány közülök:

Szállnak a....

Szállnak a madarak

Nyugatról keletre,

Szárnyok subogása

Esik én lelkekre.

Velök nem szállhatnak,

Az a fényes csillag,

Reménység csillaga

Engem szállni nem hagy...

Lakik egy fekete

Holló a szivemben,

Kiteríti szárnyát

Elsötétül minden.

Csak az égen látszik

Egy lemenő csillag,

Reménység csillaga

Mely engemet elhagy!...

Azok a madarak

A hig levegőben

Elvesztek — egy fehér

Pont látszik csak épen...

Repülő hattyuk! ha

Szállhatnék veletek:

A tengerbe vetném

Nagy, nehéz lelkeimet!

(Szeszélyd. 103.)

Ott a hol...

Ott a hol a Duna habja
 Az én hazám földét futja,
 Ott sirtam én nagyon sokat —
 Ott sirtam én egész félnap!

Az a szellő vitt tégedet,
 Mely elsubant arczom mellett,
 S levett arról minden rózsát.
 Hogy behintse hajód útját!

Az a folyó vitt tégedet
 A mék'be a könnyem esett —
 Ezt adtam borralalónak,
 Hogy szépen vigye hajódat!

Az a hajó vitt tégedet,
 A melyik az én lelkemet —
 Még látom a lobogóját...
 Szőke kis lány, isten hozzád!
 (U. ott. 257. l.)

Ha szerettél...

Ha szerettél volna,
 Én semmit se bálnék,
 Szereltem mindent ad,
 Boldogságot, becsületet,
 Tisztességet, erényt!

(U. ott. 158.)

Annak szoktak...

Annak szoktak a dolgába
 Ögyeledni,
 Ki maga azt se nem bírja,
 Se nem tudja jól vezetni.
 Jól is van az, hogy a gyengét
 Támogatják,
 Csak hogy aztán e rovásra
 E rovásra meg ne csajják.

Az a felhő, az a felhő
 Meg-megcseppen,
 Azt gondolom eső esik,
 Eső esik, hát csak könnyem!
 Az a villám meg-megvillan
 A felhőben,
 Azt gondolom menykő hull, hát
 Haragom van kitörőben.

A mi dolgom, azt én magam
 Elintézem,
 Istenen kül nincsen is más,
 Nem is kell más segítségem.
 Az én dolgom nem nagy dolog
 De szép dolog.
 Nézem a csillagos eget
 Nézem, s hazámra gondolok.

Néha elhagyom a földet
 Égbe járok,
 Mosolyognak szépen rám a
 Szépen rám a csillaglámpák.
 Égbe járok, szép szemedbe
 Szőke kis lány.
 A lelkemmel, a szívemmel
 És még az eszemmel is tán!

Tiszta folyam fenekére
 Vetem szemem.
 Azt keresem olyan mély-e
 Ofyan mély-e, mint érzésem.
 Néha a felhővel szállok
 A villámmal,
 Repülő sebes madarak —
 Gondolataim szárnyával.

Már ez az ég isten kertje,
 Isten földje,
 Úgy illik, hogy a gondját is
 A gondját is ő viselje.
 Itt a dolgom másra bízom,
 Másra bízom,
 A mit ő végzett felőlem,
 Felőlem, abban megnyugszom.
 (U. ott. 85.)

Nem sajnáltam a helyet e néhány költeménytől, mert az egész Lisznyay-Szelestey-féle nagy igényű költészetben nem zendül meg ezekhez hasonló tiszta hang. Pedig Székely József bizonyára maga is többet tartott pessimizmusára és Heinéi cinizmusára, mint ezekre az igénytelen dalokra, a melyekben semmi rendkívüli sincs. Bizonyára azokban a hanyagúl odavetett póriás kifejezésekben és szertelen nagy mondásokban találta büszkeségét ő is egykor — s talán lehettek pillanatai, midőn hízelt magának, hogy a Felhők dicsőségéből egy sugár ő reá is esik. Valóban sajnálkoznunk kell a kortársak annyira helytelen ízlésén, hogy a kemencesi duda megvesztegethette jó érzéköket, mert Székelyben éppen költői irodalmunk ezen kritikus korszakában oly tehetség nyomai tűntek föl, a mely az 50-es évek költészetét kedvezőbb körülmények közt esetleg más és sokkal helyesebb irányba terelheti vala. De igen éleselmű s egyszersmind találó megjegyzés Erdélyi részéről éppen Székelyre vonatkozólag, hogy az ő szerencsétlensége és egyúttal mentsége mint költőnek az, hogy az 50-es évek elején lépett föl, midőn az írónak nem volt egy nemcsebb irányú köre, a melyben testületi szellem és jóakarató, bizalmas kritika fejlődhetett volna ki. A »Kömlo« bizonyosan nem pótolhatta egy ilyen írói társaság hiányát, mert hiszen maga Székely is így nyilatkozik az ott dözsölő czimborákról:

S a barátim? ... az egyiket

Majd a vizkurára küldöm,

A másíknak, harmadíknak,

Negyediknek itt a kölcsön!

(Szeszélyd. 68.)

E körülmény okozta, hogy tehetsége nem fejlődhetett helyes irányban, mert hiányzott az a »négy szemközti bizalmasság«, a mely Erdélyi szerint megbecsülhetetlen a kezdő íróra nézve, s a mely túlzásait mérsékli; tanulmányait szabályozza; lelkesít és munkára ösztönöz. A Szeszélydalokban elhintett sok szép gondolat nagy része — a címnek megfelelően — csak úgy szeszélyből van oda dobva feldolgozás és a komolyabb kontempláció nyoma nélkül. A Kalárisok már egészen értéktelen versgyűjtemény, valamely időszerű alkalomból valószínűleg csak úgy hamarosan összeírva. Aztán lassan-lassan költői ámbicziója is elvész; míg végre a hivatal teljesen elfoglalja és véget vet egy oly szépen indult pályának, még mielőtt az irodalomra értékéhez méltó hatással lehetett volna.

VI.

A Szeszélydalokkal egyidejűleg jelentek meg Zengő bokor címmel a Tóth Endre költeményei is.²

Tóth Endre az 50-es évek azon ritka fiatal költői közé tartozik, a kinek művein a zülöttség nyomai nem látszanak, s a ki ezen izgalmas idők közepette is meg tudta őrizni fejlődésében a nyugodt következetessé-

² Zengő bokor. Irta Tóth Endre. Pest, Müller Gyula sajátja. 1853. I. és II. köt. 16 r. 160 és 178. l.

get. Azt értem ez alatt, hogy hű maradván a Vörösmarty és Petőfi által oly magas fokig fejlesztett költői irodalmunk hagyományaihoz: nem csábult el az ifjú zsenik mindent fölforgatni akaró táborába és éppen ezért mentes maradt úgy izetlenségeiktől, mint szertelen túlzásaitól. Kétségtelen, hogy erre befolyással volt az a körülmény is, hogy Tóth Endre falún lakván, csak olykor lehetett részese a komló-kerti »dalidó«-knak. Ebből magyarázható ki kedélyének gyöngédsége és izlésének romlatlan tisztasága, úgyszintén azon lélekrokonság is, a mely a természethez fűzi s ennek tüneményeivel érzéseit mintegy azonosítja.

Költeményeiből nem tűnik ki, hogy bármelyik nagy költőnek kizárólagos hatása alatt állott volna. Eppen oly »Isten kegyelméből poeta«, mint Lisznyai, csakhogy ő minden különösebb cél nélkül, pusztán saját gyönyörűségére dolgozik. Innen van, hogy sokoldalúság tekintetében tútesz a kortársakon és a lyra mellett műveli az elbeszélő- és leíróköltészetet is, a szerint, a mint valamely tárgy hangulatot gerjeszt lelkében. Az eddig tárgyalt költőktől különösen megkülönbözteti finom formaérzéke és azon tulajdonság, hogy nem elégszik meg valamely gondolatnak ötletszerűleg való pusztá odavetésével, hanem kontemplálni szeret. Az a sajátos elégikus báj, a mely, hogy úgy fejezzem ki magamat, mintegy fátyolszerűleg vonja be kedélyét és lassanként ráborul az olvasó lelkére is, Tompára emlékeztet. Nyelvezet tekintetében határozottan a Vörösmarty tanítványa. Ő is szereti a csillogó, színes kifejezéseket, pompázó képeket és a nyelv zenéjét. Viszont van olyan románcza is (Csatakép. I. k. 38.), a mely Garayt juttatja eszünkbe.

Petőfi hatása leginkább leíró költeményein tapasztalható, de ezekben sem kizárólagosan, mert fordulnak elő bennök olyan részletek is, a melyek olvasása közben Aranyra vagyunk hajlandók gondolni. A hatást itt is nemesebb értelemben kell vennünk, mert Tóth Endre ilyen költeményei közvetlen megfigyelésen alapulnak és így ez a kompozíció titkainak kifürkészésében és az izlés fejlődésében nyilvánul. S valóban, e Petőfi-tanulmányok nem is veszték kárba. Tóth Endrének van egy néhány olyan leíró költeménye, a melyeknél szebbeket, Petőfit és Aranyt leszámítva, hiába keresnénk az egykorú irodalomban. Azok közül, a melyekben a leírás elbeszélő részletekkel váltakozik, csak az Országos vásár (I. 26.) és a Téli reggel (II. 151.) címűeket említem. Az elsőben csupa sikerült képek sorozata tárul elénk annyi közvetlenséggel és oly törlőmetszett magyarsággal megírva, hogy akár Petőfi vagy Arany is magokéinak vallhatnák. A vásárra igyekvő szekeres, lóhátas és gyalog emberek s egy réten »mintha járó-kelő virágok lennének«, szintén oda iparkodó falusi lányok rajza igen jól sikerült bevezető kép a vásár leírásához, a melyben legelőször is a sáfrányosok tarka-barka sátra tűnik elénk. Ezt az asszonyok fogják körül s egyre foly az alkú: »Egy forintért jóba... hallja-e kigyelmed? No, ha le nem méri, itt is hagyom.« — Elmegy. — »Hallja-e az asszony? jöjjön vissza hát na!... Viselj' egészséggel...« és a kendőt vágja.« Ekközben »Kajtat ide-oda

s alkuszik vigyázva A nyúlboros zsidó máncseszter nadrágba. A görög botos fénylő bádög-tárgyai körül útczagycerkőczök settenkednek s a csizmediák sátorában fontolgotó atyafiak bírálgatják a »béres csizmát«. Majd a lóvásár és a laczikonyha élénken rajzolt képei foglalnak el, a melyekbe találóan szövődik be egy verbunkos-jelenet. Lassanként azonban a vásár vége is elközeledik. Imitt-amott apró csete-paték támadnak s a panduroknak is dolguk akad. Nem sokat ügyel erre az a »két kapatos ember«, a kik szemközt az útfélen, botra könyökölve igazítják a világ dolgát.

Laposokat pillant mindenik a bortúl,
Szempillájuk csak úgy nagy elvéve mozdúl;
Egyik mondására nagyot int a másik,
S mutató újjával helyeselni látszik...

S mégis egyengeti rá a fejét fennen,
Hanem hát a feje csak levágy, lebillen...
Aztán neki esnek a jámbor pipának
S egymásnak vég nélkül tüzet adogálnak.

No, de alkonyodik s mindenki hazafelé indul. Itt egy csapat hallgat, a másik danol; szekerek vágatnak, gyalogosok szorúlnak s szapora szóval bírálgatják a vásárolt portékát. Egy öreg apjuk is ott ballag csendesen s a szeredásából ki-kivesz egy nyalka bojtos pipát, a melyet »csak úgy titkon« vett serdülő fiának. De a sikerült genre-kép végződik is ezzel, mert:

Utánok az alkony féihomályossággal
Ereszkedik, terül átomhozó szárnynyal...
Tünedezik minden és eltűnik végre,
Egy-két távoli hang sikkad el a légbe...
Csillag van az égen, csendesség a rónán,
Hüvös szellő száll a vásártér avarján —
Ott maradt egyedül, szomorúan, árván...

A Téli reggelnek formája is inkább emlékeztet a Puszta télen gyönyörű leírásaira, de a hang ebben is közvetlen s a képek a falusi gazda tapasztalatain alapúlnak. A Petőfi gondos tanulmányozásából származó tisztult ízlés legszebb bizonyítékai azonban az Őszszel (II. 143) és Csak ki... (II. 145) című költemények, a melyekben a leírás lyrai részletekkel vegyül. Az utóbbinak formájában is benne lüktet az Itt van az ősz, itt van újra... ritmusa.

Végül a Petőfi hatásának tulajdonítható még Tóth Endréné a refrain iránti előszeretet is; de megjegyzendő, hogy ennek használatában sem megy a túlságig.

Ime tehát két költő az 50-es évek elejéről, a kiken a Petőfi jótékony és így valódi hatása — Székelynél túlzásokkal vegyessen.

de mégis érzeni kezd. Azonban az irodalmat más szellem tartja fogva s az ifjú írók kedélyét másnemű remények kecsegtetik. A Palóczdalok káprázatos sikerei fényes jövőt jósolnak szerzőjük irányának, a mely pár évvel későbben Szelesteiben esztétikusát is megtalálja. Lehet-e csodálni, ha a dalidóról-dalidóra vezető poézis megvesztegeti a kedélyeket s a nagy közönség is pártjára áll, mert képviselőik költő voltak mellett a fehér asztalnál sem megvetendő jó cimborák. Ilyen viszonyok közt Székely még csak költő-számba sem jön s ezért el is kedvetlenedik; a maga csendes falujában szántogatva dalolgotó Tóth Endre pedig sem olvasókra, sem követőkre nem talál. Így következett be, hogy dalai elhangzottak a nagy zűrzavarban s Erdélyi János 1859-iki tanulmányáig tehetsége és komolyabb törekvései sem voltak megfelelően méltányolva; *kellő mértékben* pedig maig sincsenek. Tény azonban, hogy az akkori időben való föltűnést és maradandóbb hatást Székelynél kizárta a maró cinizmus, a mely nem egyszer satyrává erősödván, némelyekre kellemetlenné is válhatott volna; Tóth Endrénél pedig az a bizonyos szilajság hiánya, a mely a dalidók költőit a genialitás színében tűntette föl. Már pedig Lisznyaiék oly hatalmasok voltak, hogy a babéraikon osztozni szándékozó ifjú költőnek el kellett sajátítnia valamit elveikből, túlzásaikból, sőt életmódjukból is a végre, hogy a saját tehetségeihez mérten érvényesülni tudjon. Ez a szerencsés temperamentummal bíró ifjú költő *Tóth Kálmán* volt.

BCU Cluj / Central University Library Cluj-Csernátóni Gyula.

„Visegrád táján“ cz. költeményhez.

E költemény megjelent eredetileg a *Pesti Divatlap*-ban (1845 okt. 16. II—IV. 29. sz. 931—2. lap) együtt *Hír és Fresco-ritornell* címűekkel. Ezután fölvette Petőfi a *Versek* II-be (136. l.), a hol a *Hír* ugyancsak 1845-ből a 159 s a *Fresco-ritornell* a 173. lapon van. Tehát a három egyszerre megjelent kis költemény meglehetősen el van dobva egymástól. Közülök a másik kettő bejutott az *Összes költeményekbe* (1847) is; de ennek nem kegyelmezett a költő. Ezóta feledésbe merült, míg Török Károly föl nem hívta rá a figyelmet 1874-ben (*Föv. Lapok*. Jan. 16.) Ugyanott ő azt a véleményt mondja, hogy e költemény keletkező helye Pest; mert a *Versek* II-ben Petőfi oly költeményei közt áll, melyeket mind Pesten írt 1845 jan. 1—ápr. 1-ig s legközelebbi szomszédjai *Költő lenni vagy nem lenni* és *Szerelenvágy*. Másfelől e költemények közül legalább egynek, *Vahot Sándorhoz* címűnek, születése idejét is elég szabatosan meg bírjuk határozni; mert febr. 2-án jelent meg a *Pesti Divatlapban* Vahot arcképével együtt (1845. l. évn. 143. l.) s a megelőző pár nap szülötte. Ehhez *Visegrád*

táján az 5-dik vers; tehát világosan febr. havára utal. Nincs róla szó, e körülmények Török Károly véleményét támogatják.

Azonban Péchy Imre a *Reform*-ban már 1874. január 20-dikán igyekezett megczáfolni Törököt, hivatkozván rá, hogy Vahot a költemény megjelenése táján Nyitra- és Turócz-megyékbe utazott (tegyük hozzá peres ügyekben) s leírván ezt az útját, azt is megjegyzi, hogy Petőfi és Vachott Sándor elkísérték őt Visegrádig; ott írta tehát Petőfi e költeményét. E nézetet fogadja el az *Összes költemények* is (1892. III. 682. l.), a hol Péchyre hivatkozik; Vahot leírását nem ismeri. Ez az útleírás azonban megjelent a *Pesti Divatlapban* (1845. II.—IV. évn. 889. l., okt. 9. 28. sz.) *Úti élmények* (Pomáz.—Esztergom.—Bars.—Szentbenedek.—Körmöcz.—Turócz és a turóczi élet.) cz. a., melyből a minket érdeklő rész így szól:

»Mult hónapban (sept.) ügyes bajos családi dolgaim elintézése végett — mert mellyik magyar ember ne volna illyesmivel bőven elhalmozva? — Turóczba utaztam, hol sok répa és pohánka, de kevés magyar ember terem. Első napon csak a kies fekvésű Pomázig mentem, hol Vahot, vagy akarám mondani Vachott Sándorral és Petőfivel együtt, a sajátos gondolkozása, majd mindenben pessimista A. Károly barátomnál, vidám társalgás közepette fogtunk ki a komor időn«....

»A vidám perczek özöne közt Pomázon is vala egy keserves óráim, midőn t. i. barátaimmal együtt az iszonyu meredek Kőhegyre másztam föl, honnan a Dunavidékre és a fővárosra szép kilátás nyujt kárpótlást. Hja! az életben is csak azért csúsznak-másznak az emberek, hogy az elért tetőn szép és jó *kilátásuk* legyen — mihez gyakran minden *be-látás* nélkül is eljuthatunk. Másnap a nagyfejű Esztergomban ebédeltünk.«

Petőfinek e kirándulása Vahottal 1845 szept. 8—26-dika közé esik; mert a hónap végén Sass Istvánhoz ment Borjádra, szept. 8-dika előtt pedig szüleinél volt Szalk-Szentmártonban. Ezek biztos adatok. Tehát Péchy állításában az időpontra nézve ellentmondás nincs; írhatta szeptemberben s kiadta októberben 2 hasonlóan rövid, noha épen nem egy időben írt kis költeményével, melyek közül a *Hír* 1845 januárjából (Pest), a *Fresco-ritornell* máj. havából való (Igló). Péchy nézetét támogatja vagy legalább nem ellenkezik vele még az sem, hogy a *Visegrád táján* az 1845. évi februári költemények közt áll, noha e szerint szeptemberben írta; mert a költő, bárha általában időrendben szokta elhelyezni költeményeit, a *szoros* időrendet csak 1846 második felétől, sőt csak 1847 elejétől fogva találjuk versci sorrendjében; az 1845-diki költemények épen nincsenek időrendben; így a *Fresco-rit.* is oly költemények közt áll, melyeket felső-magyarországi útjából visszatérte, tehát június 24-dike után írt s előtte közetlenül *Liliom Peti* áll, mely a *Pesti Divatlapban* már 1845 jan. 23-án megjelent.

Vegyünk egyéb bizonyítékot. A *Versek* II. megjelent néhány nappal 1845 nov. 13-dika előtt (L. P.-M. I. 26, 85. III. 353. lap); benne a legutolsó költemények *Képzetem*, melyről valószínű, hogy a *Honderü* egy jul. 29-én megjelent megjegyzésére írta (»Az író muzsája, mint legtöbbsnyire, nagyon alant repked«.... P.-M. I. 215. l.); *Bucsu*

Kunszentmiklóstól (jul. 20-ról) és *Falun*, mely utóbbi mindenesetre a jul. 11—20-ig terjedő szalkszenzmártoni időzés eredménye egy másikkal (*Fekete kenyér*) együtt. Már most világos, hogy Petőfi egyetlen oly költeményt sem adott ki a *Versék* II-ben, mely 1845-julius végénél vagy ag. elejénél *későbbi* keletű volna és e kötetben a legkésőbbi keletű, a *Képzetem* című is, jul. legvégéről vagy hát ag. első pár napjáról való, melyet talán csak némileg polemikus jellege miatt nem tett utolsóinak s így a kötetet a hasonlíthatatlan *Bucsu Kunszentmiklóstól* és a csodálatosan mély és egyéni *Falun* címűek zárják be.¹ Ebből világosan következik az is, hogy tehát a *Visegrád táján* költeményét sem írta Petőfi 1845 ag. 1-seje után, hanem okvetetlenül előtte. Előtte írta pedig annál inkább; mert a 186 oldalból álló *Versék* II-ben nem valahol a végén, hanem a 133-dik lapon áll s okt. 16-án azért adta ki e 3 kis költeményt, mert a kötet már megjelenőben volt.

E szerint apodictice kimondhatjuk, hogy e költemény nem a szeptemberi kirándulás szülötte. Ez az egy bizonyos. Sőt tekintve azt, hogy Pomáz felé mentek, meglehet az is, hogy e kirándulás alkalmával Visegrádon vagy Visegrád táján a költő nem is járt; mert mint Vahot írja, e napot Pomázon töltötték s másnap délben már Esztergomban ebédeltek és így valószínűleg a rövidebb útat választották Esztergom felé, Visegrádot oldalt hagyván.

Az a kérdés, hogy mikor írhatta? Visegrád táján járt ő már elébb, midőn 1845-ben a felső-magyarországi útról Vác felé tért vissza s ezen kívül is járt elébb nem egyszer. E körülmények szerint írhatta 1845 júniusában, midőn egy éjet töltött Váczen, írhatta 1845-ben bármikor elébb, még pedig a költemény lényegét tevő s lelkében fölmerült ötlet alapján, megelőző benyomásainak emléke alatt; hiszen Visegrád táján már aszódi tanulókorában járt s benne van a várakról szóló jegyzékében is.

Es nekünk legalább e nézet s Török Károly mellett kell nyilatkoznunk. E költeményt júniusban sem írta; hanem korábban, hihetőleg februárban; tehát akkor, a hová a sorrendnél fogva is illik és pedig Pesten. Erre utal főleg az a körülmény, hogy a benne levő alap-idea lényegében egyczik e módosított formában Adorján Boldizsár egy helyével *A visegrádi apród cz. költői beszélyből*, melynek a Visegrád romjairól szóló része a *Pesti Divatlapban* 1845 jan. 23-án jelent meg (I. évn. 107. l. 7. sz.) s a valószínű párhuzamos hely így szól:

Közöttök még sokszor — ugymond a hir —
Zách Klára szűz, megbántott lelke sír.
S Feliciánnak véres árnya jár,
Melly még engesztelő boszúra vár.

¹ Legyen itt mellékesen megjegyezve, hogy a *Versék* II. nem foglalja magában a költő minden eddig (1845 ag. 1—2-ig) írt költeményét; a *Felsülés* (Eperjes, 1845 apr.), *Egy asszonyi áhítatos* (Igló, 1845 máj.), *A. B. emlékkönyvébe* (Vár-Gedő, 1845 jun.) kimaradtak. A két első mindenesetre gyöngédségi tekintetből csak az *Örres költeményekben* jelent meg először s ezért is kerültek a sorrendben hátrább, az 1845 őszéről eredt költemények közé, melyekhez hangulatilag éppen nem találunk.

Hasonlítsuk össze ezzel a költő hat, illetve eredetileg 9 sorát:²

Ki mondja meg: Visegrád táján
A déli napfény
Nem a nagy Mátyás hősi szelleme?

Ki mondja meg: Visegrád táján
A bágyadt alkony
Nem Zách Klárának megtört szelleme?

Ki mondja meg: Visegrád táján
A zordon éjféli
Nem Zách Bódognak boszus szelleme?

Nem valószínűtlen a feltevés az alap gondolat rokonsága mellett, hogy a költő akkor, mint a *Pesti Divatlap* s. szerkesztője és korrektora is, olvasván Adorján e pár sorát, az ő hatásosabban concipiaált 9 sorát alkotta s ekkor mindenesetre 1845 jan. vagy febr. havában írta. Lehet, hogy ez az ingerálás teljesen öntudatlan volt s talán a költő maga sem bírt volna számot adni róla. Mindenesetre érdekes, hogy a nem odatartozó s a hangulatot és epigrammatikus élt rontó első szakot elhagyta a *Versek* II-ben és utóbb, talán mert maga is rájött az alapeszme érintett rokonságára, kihagyta az *Összes költemények*ből az egész kis költeményt is.

Ferenczi Zoltán.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Petőfi néhány költeménye az eredeti kéziratok alapján.

Alább a költőnek 6 költeményét s egy kis beszédét közöljük a pápai időzés idejéből (1841/42) s közlésüket az teszi szükségessé, hogy sohasem voltak még kiadva az eredeti kéziratok alapján s nincsenek ezek szerint adva az „*Összes költemények*“ legújabb teljes kiadásában sem, a min nem kevésbé kellett csodálkoznunk. Az „*Összes költemények*“-ben levő e műlasztásra már volt alkalmunk rámutatni, midőn a pápai évből a költő négy fordítását közöltük,¹ s akkor az eltéréseket is megjelöltük; most ezek kiegészítéseül közöljük a többi 6 költeményt is a pápai önképzőkör *Erdemkönyv*-e alapján, melyről a P.-M. szintén bőven szólt már.² A közlésben a pápai *Erdemkönyv* sorrendjét követjük.

² A *Versek* II-ben az 1-ső versszakot elhagyta. A 2-ik és 3-ik szak 1-ső sora így: *Ki mondja meg?* . . . . A 3-dik szak 2-ik sora így: *A vad, sötét éj*, a 3-dik sorban *boszus*.

¹ V. ö. *Petőfi fordításai* czikkünket VI. 35—36. l. (*Hazatérés*), 64. l. (*Ifjú a pataknál*), 110. l. (*Pórnak esti dala*), 112. l. (*Elegia egy várrom fölött*).

² Adatok P. pápai életéhez. V. 4—8. l.

Ugyancsak egy másik cikkünkben részletesen szoltunk volt arról, hogy Petőfi e költeményei közül melyek s miként kerültek be a *Tavas* zsebkönyvbe;³ de ennek kiadói jónak látták több helyt módosítani őket; e szerint ott a költemények nem kézirati hitelességük. Az *Érdemkönyvben* a beírt költemények a következők sorrendben következnek: *Tünődés* (104. l.), *Hazatérés* (158. l.), *A pór esti dala* (159. l.), *Gyermek a pataknál* (161. l.), *Elegia egy várom fölött* (162. l.), *Tolvaj huszár* (174. l.), *Székfoglaló beszéd*⁴ (176. l.), *Szín és való* (183. lap), *Lehel* (192. l.), *Ideal* (196. l.), *Vándordalok* (195. l.). Összesen 10 költemény (4 fordítás, 6 eredeti) és egy kisebb prózai mű. Ezeket közöljük a következő lapokon. Egyszersmind ugyane sorrend, a *Vándordalok*-at kivéve, melyek mindenesetre a katonakorszakra utalnak, helyesebb is, az időrendnek megfelelőbb, mint az Ó: K.-é, bárha a *Vándordalok*-ra nézve is legalább annyi megjegyzés mindenesetre ráfér, hogy midőn a pápai képzőtársaságban 1842-ben pályázott velők, bizonyosan átdolgozta őket s így e formában talán mégis az 1842-iki költemények közé valók, nem a 40-iek közé, a katonai időszakra különben helyes utalással.

I.
Tünődés.⁵

Ifjú koromnak ébredése
Ah, oly tündéri, szép vala,
Miként a koszorús tavasznak
Varázst mosolygó hajnala.

Hű lyányka dűle karjaimba,
Hű lyányka csókja égete,
S mennynek röpité képzeményim
Hespertüzi tekintete.

S az érzemény, mely lelkesítve
Dagasztá e meleg kebelt,
Rózsás berek lombsátorában
Szeliden ömlő dalra kelt.

Lejárt az év s a fáradatlan
Idő új évet alkotta,
A kellemgazdag ifjuságnak
Ehülka bájvirúfata;

S nincs már a lyányka karjaimban,
És hervad a phantasia,
Az istenítő boldogságnak
Ekkép ki kelle halnia!

Ti, fönt a menny kék tengerében
Mosolygva fürdő csillagok!
Trónjához a szent végezetnek
Olyan közel kik állotok,

Mellyik ragyog reményt szivembe,
Mellyik rágyog közületek?
Hogy egykór még öröme kelni
Nem léssen tiltva véletek;

Akár a lyányka hű ajkáról
Szedvén új édes csókokat,
Akár ha szárnya képzetemnek
Dicsőbb világokhoz ragad.

Petrovics Sándor
első éres dala.

A név kihúzva s „*Homonnai*“ írva fölibe,
idegen kéztől.

³ P.-M. V. 10. l.

⁴ Petőfi ismert bírálói beköszöntője.

⁵ Megj. *Homonnai* álnév a. a *Tavas*. 5. l. *Vegyes m.* III. 216. l. Az *Összes K.* nem a *T.* szövegét közli. Eltérések, (leszámítva azt, hogy a P. *ly*-jeit az Ó. K. mindenütt *ly*-re változtatja. I. 399. l.), a következők: I. sz. 1-ső sor: T. Ifju 2. sor: Ó. K. T. Ah! oly tündéri szép vala, 3. sor: Ó. K. T. koszorús. II. sz. 1. sor: Ó. K. kar-

II.

Tolvaj huszár.⁶

Románc.

I.

Ló dobog, por kél az úton,
Zeng a harsány trombita;
Kvártélyt, kis-bíró! huszárok
Szállanak a faluba.

És hogy jöttek, hogy megálltak
A vitézi seregek:
Aggalom s öröm vegyülve
A lakókat szállta meg.

Aggalom s öröm szívökben
Nem hiában lakozik:
A huszárok csinosak, de
Kissé hosszuk ujaik.

„Jól vigyázz leányom édes,⁶
Mond az aggódó anya,

„Nehogy ez vagy az fakunkból
Vélek elvándorlana.“

II.

Ébred a hajnal sugára,
Véle ébred a huszár;
Lóra pattan, induló zeng,
S messze föld fogadja már.

És merengő fájdalommal
Néz utánok a leány;
Köny perog le szép szeméről,
Mély sohaj kél ajakán.

„Mért, leányom, e busongás?
Könybe mért lábbad szemed?“
„Jó anyám! ah, meglopának
Egy..... elvitte szívemet.“⁶

Petrovics Sándor
első évsz. öszté.

Kihúzza s fölébe írva „Homonnai“.

III.

Szin és való.⁷

(Jutalmazott ballada.)

I.

Némül a hangszerek zenéje,
A függöny felrepül,
S az arczokon kíváncsiságnak
Csendes figyelme ül.

És ékes színpadon a múzsa
Kegyelt papnéja áll,
Bájlóbb a kikelet kertjének
Minden viráginál.

jaimba T. lyánka 2. s.: T. lyánka 3. s.: T. röpité 4. s.: T. tekintete; III. sz. 4. s.: T. szeliden IV. sz. 1. sor: Ö. K. T. lejárt az év, 2. sor: T. új évet alkata; Ö. K. alkota; 4. sor: Ö. K. báj virulata. T. báj virulata. V. sz. 1. sor: T. lyánka 2. sor: Ö. K. phantasia; VI. sz. 1. sor: Ö. K. fönn T. Ti fönt 2. sor: Ö. K. T. csillagok, VII. sz. 4. sor: véletek. Ö. K. véletek, VIII. sz. 1. sor: T. lyánka 2. sor: T. csókokat, — 4. sor: T. ragad. —

⁶ Megj. *Petőfi Sándor* n. a. *Tavaszi* 216. 1. *Vegyes Művek* III. 230. 1. Az Ö. K. egyik szöveget sem követi. *Variae lect.*: I. sz. 1. sor: T. Ló dobog... uton, 2. sor: T. trombita, Ö. K. trombita. 3. sor: Ö. K. kisbíró! T. „Kvártélyt kisbíró! Huszárok Ö. K. „Kvártélyt, ... faluba“. II. sz. 2. sor: Ö. K. seregek, 3. sor: T. vegyülve III. sz. 2. sor: Ö. K. hiába 3. sor: T. csinosak IV. sz. 1. sor: Ö. K. „Jól vigyázz mindenre, lyányom, T. lányom, — 2. sor: Ö. K. — Mond... anya — T. anya, — 3. sor: Ö. K. T. hazunktól 4. sor: Ö. K. T. vélök V. sz. 2. sor: Ö. K. huszár, T. huszár: VI. sz. 3. sor: Ö. K. Köny... szeméről VII. sz. 1—2. sor: T. „Miert leányom e busongás? Szólj mi történt vaj veled?“ Ö. K. „Mért, leányom, e busongás? Szólj, mi történt vaj veled?“ 3—4. sor: Ö. K. T. „Jó anyácskám, meglopának, Egy elvitte szívemet“.

⁷ Megj. *Tavaszi* 57. 1. *Homonnai* áln. a. *Vegy. M.* III. 218. 1. *Variae lect.*: I. sz. 2. sor: Ö. K. fölrepül, T. fölrepül, 4. s.: T. ül. II. sz. 1. sor: T. színpadon a múzsa 3. sor: Ö. K. T. kertjének III. sz. 1. sor: T. És oh Ö. K. És oh, 2. sor: Ö. K. biborán! T. biborán, — — 3. sor: Ö. K. T. tavasszal 4. sor: T. pacsirta IV. sz. 3. s.:

És oh midőn szavak szüfletnek
Az ajkak bíborán.
Nem, így nem énekel tavaszkor
Pacsírta s csalogány.

S mit benne látsz megtestesülve:
Erény és szerelem;
S a néptömeg, varázslatánál
Kéjtengerré leszen.

Egy új világ nyílik szívében,
Egy új édenvilág,
És benne lángoló szerelme
Az illatos virág.

Hódolva a dicső művészet
Magasb hatalminak,
Éljenzaj és örömkialtás
És tapsok hangzanak.

De a zajongó nép között áll
Az ifju mereven,
Ah érzeményi zavarának
Nyelvet, szót hol vegyen?

II.

A barna leples éj
Nyugalmat osztogat,
De ah! az ifjunak
Nyugalmat az nem ad.

Zajló küzdés szívében,
Szerelmi, égető,
Melly tarka gondolat-
Püszért tűnődve szó.

„El, el! meglátni őt,
Az égi szép szemet,
A mellýnek e kebel
Imádó rabja lett;

Meglátni a szelíd
Angyalvonásokat,
Mellyeknek bájain
Szív és ész elakad;

S a tündértermetet,
S a hullámzó kebelt,
Hol a kecs istene
Két rózsatrónt emelt.

Meglátni, asszonyok
Legszébbje tégedet,
Minőt az ég csupán
Egyszer teremthetett!*

S az ifju elsiet
Szerelme vágyiban
A kedves hely felé,
Hol istennője van.

„Ti ablakai fölött
Irigy örkárpitok!
Pillantanom reá,
O kérlek, hagyjatok.“

Rejtsétek a szobát
Híven, oh kárpitok!
Szívzaggató, miket
Az ifju látni fog.

Csók és édes szavak....
S szerelmi jelenet....
S o bűn, o fürtelem....
Szerelmet.... pénz vehet!

Ö. K. T. néptömeg V. sz. 3. sor: Ö. K. T. Éljen-zaj VI. sz. 2. sor: Ö. K. mereven. 3. sor: Ö. K. T. Ah! VII. sz. 1. 2. sor: T. új VIII. sz. 1. sor: T. barnaleples XI. sz. 1. sor: T. szelíd XII. 1. sor: Ö. K. T. tündér-termetet, 4. sor: Ö. K. emelt; T. emelt, XIII. sz. 1. sor: T. meglátni 2. sor: Ö. K. Legszébbje, 4. sor: T. teremthetett! — XIV. sz. 1. sor: Ö. K. elsiet, 2. sor: Ö. K. T. vágyiban, XV. sz. 2. sor: Ö. K. T. ör-kárpitok! 4. sor: Ö. K. Oh T. Ö XVI. sz. 1. sor: T. — Rejtsétek 2. sor: T. híven oh 4. sor: Ö. K. T. fog; XVII. sz. 1. sor: Ö. K. T. szavak, 2. sor: Ö. K. jelenet. 3—4. sor: Ö. K. Oh bűn, oh fürtelem! Szerelmet pénz vehet! T. Oh bűn, oh fürtelem...! Szerelmet pénz vehet!! — III. rész. 1. sor: Ö. K. T. Színházba T. tódul 3. sor: Ö. K. T. lelkesült... hat, 4. sor: Ö. K. Új és új 5. sor: Ö. K. az ifjú?.... 6. sor: T. játékira, 8. sor: Ö. K. T. néma T. szerelem! —

III.

Színházba sergesen tódul a nép,
Csodálni a művésznő érdemét;

S az ifju? . . . . Az ifju tetszés-zaja
Fel-felzeng bájoló játékira;

S míg hangja lelkesült szivekbe hat:
Uj és új érdemkoszorút arat.

De ah! titkon folyó könyűiben
Kihalt a néma, kínos szerelem!

Petrovics Sándor.

Kihúzza s fölébe írva „Homonnai”.

IV.

Lehel.⁸

(Dicséretet nyert ballada.)

A kürtkebelbe fú Lehel,
S a kürt riadva énekel
Vad éneket csatára;
S szilaj szikrát ezer szem hány,
És nyúl kifent acél után
Ezer kéz hallatára.

A sors kockája vetve van!
És hajh! seregje csúfosan
Leverve nyög Lehelnek.
S kiket nem ére a halál
Kardok duló csapásinál,
Rablánczon vesztegelnek.

A kürtnek harsogó szava
Még egyszer szálla tétova,
És összeütközének:
Hadúr világduló fia
S a bosszuló Germania;
Mind harcszomjas legények.

„Hogy többé ránk ne törjetek,
Bitóra tüstént véletek,
Rablók gonosz csapatja!”
Kihez hajolt a győzelem,
Parancsszavát a fejdelem
Illy büszke-durván adja.

Iszonyterhes lón a csata!
Vérnek patakja árada
Mezők tiport fűvében,
És por közé a hadfiak
Sűrűn omolva hulltanak
Mint gabna jégesőben.

„Elő vezér! elő veled;
Elsőség illet tégedet,
Hadd lássuk szörnyü képed.
Olyan magasra emel-e
A magyarok nagy istene,
Mint én emellek téged?”

Még dül soká az ütközet,
Még diadal nem nyujt kezét
Sem ennek sem amannak.
Még a koromsötét halál
Honába kard csapásinál
Ezren s ezren rohannak. —

S a porba tipratott kebel
Fojtott dühéreményivel
A hős előbbre lépett,
És szóla: „Fejdelem! kegyed,
Látom, határtalan; egyet
Engedj hát kérni tőled.

⁸ Megj. *Tavaszi*. 222, 1. *Petőfi Sándor* név a. *Vegy. M.* III. 232. 1. *Variae lect.* (mellőzve a *Tavaszi*-t): I. sz. 6. sor: Ezer kéz, II. sz. 2. sor: szóla 4. sor: Hadúr 6. sor: harcszomjas III. sz. 1. sor: csata, IV. sz. 2. sor: S még 3. sor: ennek, sem amannak; 4. sor: setét 5. sor: Honába, kard csapásinál, 6. sor: rohannak. V. sz. 1. sor: kockája vetve van, 3. sor: Lehelnek; 5. sor: halál, VII. sz. 1. sor: veled! VIII. sz. 3. sor: „Fejdelem! IX. sz. 1. sor: volt, 3. sor: szemléle; 4. sor: elszakasat; X. sz. 3. sor: szerte, 5. sor: áll XI. sz. 1—3. sor: „Te fölmagasztalsz — e szavak! A hősi ajkon hangzanak — És én a porba vágtak.” 4. s.: Arczára

A kürt éltem hű társa volt;
 Ó annyi vért és viadalt
 Karom között szemléle.
 Ez óra tőle elszakaszt;
 Hagyd még egyszer megfúnom azt,
 Hagyj elbucsúzni tőle!

És zúg dörögve rémitőn
 A kürt ismét Lehel kezén;
 S hogy harsogtatta szerte:
 Rá szent hevület lángja száll,
 A győző fejedelemnek áll,
 És véle őt leverte!

„Te fölmagasztalsz”, e szavak
 A hősi ajkon hangzanak,
 „És én a porba váglak.”
 S megy bátran, míg önérzete
 Arcára kéjsugárt vete,
 Elébe a halálnak.

Petrovics Sándor.

Kihúzza s fölébe írva „Homonnai”.

V.

I d e á l.⁹

(Dicséretet nyert dal.)

Küzdő gerjedelmek.... fény, ... homály, ... csapongó
 Vágyak és remények tarka serege!
 Mellyek majd borongva, majd derengve keinek,
 Indulatsatáit a zajló kebelnek
 Ah! ki festi le?

Mért e láng, e hullám dagadó eremben?
 Honnan e feszítő érzet keblemen?
 S szomjazó hevőkben a zajongó vágyak
 Lenge képzeletnek karján merre szállnak,

Merre szüntelen?

Melly varázserőnek bűvös ihletése,
 A mi kiszti zengő dalra lantomat?
 És a dal ha fölzeng, újra vajh mi némit?
 Mert a húr beszélni szívem érzeménnyit

Nem lel hangokat.

Messze, messze szállnak érzeményim innen,
 Ó a puszta föld ez nem az én hazám;
 Itt a hús valónak hervatag körében
 Bájoló ajakkal édesen, szelíden

Mi mosolygna rám?

⁹ Megj. *Tavas.* 193. lap. *Petőfi S.* név a. *Vegy. M.* III. 227. lap. *Variae lect.* (mellőzve a *Tavas*-t): I. sz. 1. sor: gerjedelmek, fény, homály, 4. sor: indulat-csatáit 5. sor: Ah II. sz. 1. sor: eremben, III. sz. 1. sor: Ah, mi készti 3. sor: újra vaj 4. sor: húr IV. sz. 2. sor: Oh, a puszta föld 4. sor: alakkal V. sz. 2. sor: Isten-szép VI. sz. 2. sor: biborszín VII. sz. 1. sor: romboló 2. sor: csalogány. 3. sor: sütt a VIII. sz. 3. sor: Oh, 5. sor: kebele! IX. sz. 5. sor: Üdvezüljek X. sz. 3. sor: édes-égi XI. sz. 2. sor: szabad; 3. sor: varázserővel! 4. sor: szépségével!

Fenn, elérhetetlen isteni tetőkön
 Istenszép alakkal rózsafényben áll,
 Melly után epedve küzd a hév indulat,
 Melly után e szívnek dobbanása gyűlad,

Ott az ideál!

Ott lebegsz előttem tündér fátyolodban
 A hajnal biborszín lepién, szép alak!
 Ott lebegsz az alkony elhaló tüzenél,
 S szende fényhomályán a merengő éjfé

Holdsugarinak.

És ha zúg a szélvész tomboló csatája,
 És ha nyögve sír a berki csalogány;
 És te lengsz előmbe, hogyha sujta bánat,
 S hogyha keblem éjén kék koránya támad

Kíncsaták után.

Lelkesült idegről száll feléd az ének,
 Forró érzeményim szállanak vele;
 Ő ki élsz ragyogva túl a földhomályon,
 Halld meg a sovár szűt, égi ideáлом

Tiszta kebele.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Jőj le bájjaidnak szép gazdagságában,
 Jőj egy pillanatra, túlvilági lény!
 Jőj, ez árva lét hogy elfeledve légyen,
 Hogy szelíd ölednek enyhe édenében

Idvezüljek én.

Hervadok, teérted hullanak virágim,
 Mint a gyenge rózsza nyári hév alatt;
 Légy keserveimnek édes, égi bére,
 Hintsd e sorvadó ajk égető tüzére

Szellemcsókodat!

Vagy ha zárva tőled e világ határa,
 Oh ha karjaimba jőnöd nem szabad!
 Ints, ragadj fel hozzád egy varázserővel,
 Ints, hagyj összeforjni fényed szépségével,
 Nélküled hajh éltem kín és kárhozat!

(Pápa.)

Petrovics Sándor.

Kibúzva s fölébe írva „Homonnai“.

VI.

Vándordalok.¹⁰

(Dicséretet nyert dalok.)

I.

Távol szeretteimtől,
S tőled, te drága hon!
Vándorlom a világot
Végetlen utakon.

És lábam a nagy úton
Fáradva lépdegel,
Mert vállaim tetézvék
Butornak terhivel.

Eldobtam én a terhet,
Nincs többé vállamon;
És mégis vajh mi csüggeszt?
És mégis vajh mi nyom?

Boldogtalan fiú te!
Melly tégedet lever,
Nem válladon, . . . szivedben
Az óriás teher.

II.

Hová, háová az égi úton,
Darusereg;
Azért hagyjátok-e a tájat,
Mert nem meleg?

Vándorlok én is, ámde pályám
Ellenkező:
A szerelem forró honából
Jégsír felé.

Petrovics Sándor.

Kihúzza s fölébe írva
„Homonnai“.

VII.

Székfoglaló beszéd.¹¹

(birálói fellépéskor).

»Uj bíráló tag megnyitó beszéddel lépjen a pályára,« ez a t. Társaság rendelete. Jól van tehát! szólok én is egyet, kettőt; de csak röviden. Vannak reá okaim. »Okaid? fogja a rágalom morogni gúnymosollyal ajkán, »értjük! mert hosszan nem tudsz szólni.« Igen tisztelt Rágalom néni! a dologban lehet ugyan némi igazság, s én már szerénységéből sem fogom magamat az ellen védeni; de mindenesetre reményem, lesznek kegyes okaimat meghallgatni.

Röviden szólok tehát először: mert az előttünk fekvő tárgy olyan, mint egy országút melletti bokor, mellynek virágát a lyánykák letördelék, gallyait a hazatérő kecskenyáj confect gyanánt használja, ágait a gyerkőcök paripának mettszék le vagy ostornyélnék; mígnem törzsöke maradt meg, a kopár árnyatlan törzsök. Így vagyunk az alkalmi beszédekkel: trita materia, s alig hiszem, hogy . . . decies repetita placebit. Valóban, nem is tudom, minek volnának azok, ha csak . . . mákonynak nem. Na még ez egyre használhatók! s ezt praxisból mondom; mert nekem legalább már voltak szívesek ezen szolgálatot tenni, s hogy nem egyedül nekem, azt onnan tudom: midőn egyszer illy beszéd alkalmával Morpheus pilláimra nyomá csókját, egy hatalmas koccanásra ébredtem fel. S mi volt az? . . . Szomszédomat szinte az álomisten ringatá — s bölinték én, bölinta ő, én jobbra, ő balra, mire homlokaink barátilag érinték egymást; s így futott a halál szelíd testvére körünkől.

¹⁰ Var. lect.: I. sz. 1. sor: szeretteimtől IV. sz. 3. sor: válladon . . . V. sz. 2. sor: Darusereg? 3. sor: hagyjátok-e

¹¹ Megj. először Arany „Koszoru.“ 1865 3. sz. másodsor, rakva hibákkal, Hasi: Petőfi-reliqu. 93. l.

teremtteni. Jól tudám, hogy ez mind lehetlenség. még is mintegy mohósággal üzém tova képzeletem e' csodaszülöttéit; ez nekem oly jól esett, oly nélkülözhetlenné vált. Méltán róják meg a' hígadt ész emberei e' hasztalan ábrándozást, mert, tudom, én is annyira bele bonyolódtam ez álmadozásba, hogy a' való szinte idegen lett előttem, 's bár istenem annyi jóban részeltetett, nem tudám azt eléggé élvezni a' kába képzelősködés miatt. Az ég látja, keveset igénylek, keveset várok az élettől, és sokszor elgondolom, mily boldog lenne tán más az én helyzetemben, 's mi sokat bírok boldogságomra, mit annyian nélkülöznek, mi után annyian vágnak koromban. Ezt én sokszor szememre hányom, 's megkísértem másképen gondolkodni és érezni; néha-néha sikerül is rövid időre, mintha minden anyagi jólétet úgy bensőképen is éreznék, és nem volnának álmaim, melyek szebbek és kielégítőbbek lelkem előtt; de ez erőtetett helyzet, 's mint örülhet a' vándor, ha — bár szebb és boldogabb országokból szegény, de saját hazájába ér hosszú távollét után: úgy örülök én is, ha újra tulsapongó gondolatimnak engedem-át magamat. De most még ez sem elégíthet-ki egészen, mert mintha fájna valami keblemben, 's az szét akarna repedni, oly éles kint érzek ott. Illyenkor térden könyörögenék istenhez valamiért, de nem találok szavakat, ezt kifejezni, 's ez nekem még inkább fáj. És látod, édes barátném, e' nyomasztó érzés többnyire multságaim közt lep-meg, sok emberek körében keres-föl, 's ekkor forró könnyeket tudnék sirni, 's az avvali tusakodás szinte égeti, emészti keblemet. — — —

Nem érti senki, mások szívének életét és történetét, csak a' külső, felületes életet látják, 's mily keményen ítélnék fölöttünk; pedig ha sokszor tudnák, mily küzdés van bennünk, midőn előttük vigadni látszunk! 's hogy a' szív talán épen akkor tartja legszebb lakója kétségbeesett temetését, midőn az ajkak mosolyogva viszonozzák az üres, pusztá bókokat. De ha tudnák sem könnyeznének velünk, noha az ő életök is így folyt-le, míg szívök benn oly hideg, oly kiméletlen lett! —

Pedig a' szív élete az, mi a' külsőt meghatározza. Nézzük a' leányt, ki — ugynevezett — világba-léptekor, jó volt, mint isten angyala, szelid és kegyes, mint ezek; tiszta, illctetlen, mint bérctetőre esett hó. De ő szeretni kezd, szeretni igazán és lángolón; ábrándozva csügg egész valója az ifjun, ki szerelmét felkelté, 's azt, tán csak idő-töltésből vagy más mellékes érdekekből éleszti, míg ráunván, könnyelműen elhagyja őt, midőn képe és a' szerelém már oly erős gyökeret vert a' szegény leány szívében, hogy azokat, midőn szent szerelmének kijátszását látja, vérezve kell kiszakitnia belőle, mert szíve nem szakadhat-meg, inkább összehúzódik, elzsibbad, 's mint a' jég oly hideg, de nem oly olvadható lesz. Mi csoda, ha, midőn látja, hogy belső tiszta boldogsága tán örökre elenyészett, erővel dönti magát a' világ zajába, 's mohón és kapkodva kutat-föl és élvez minden gyönyört, mit csak helyzetéb-n a' világ képes adni, 's könnyel-

műen hallgatja a' csapodár ifjakat szerelmet regélni, 's mohósággal fogadja esküjüket; jól tudja azoknak hamisságát, még is örül, ha legkisebb érdeket érez irántok, mert hisz' pillanatra ez is ad neki elszóródást; 's nem fél kinos csalódástól, mert érzi, hogy szeretni csak egyszer lehet, csak egyet olly igazán és lélekből, hogy elvesztését nem pótolhatja semmi a' világon; 's ha az ifju szavai forróbbak és szemeiből mélyebb szerelem lángol, rövid ideig elámíthatja önmagát, viszonzásról álmodva, de ekkor csakhamar észébe jut első, szerencsétlen szerelme 's az ifju, kinek szintig vélt örök szerelmet olvashatni lelkéből, 's ekkor szive fölajdul 's még inkább összehúzódik, és életét még keserűbb, olthatlan fájdalom kíséri, míg azt fölemésztheti. — A' világ csodálkozva kárhóztatja a' leányt, ki rövid napok előtt olly szende és ártatlan volt, és most kaczer, könnyelműen vig és szabad, kárhóztatja őt, mert nem ismeri a' kinokat, mellyek belsejében szédülták csöndes boldogságát; — nem akarja átlátni, hogy szórakozása által csak kábulást keres, melly elfodje multjának emlékeit, mellyek vérbetűkkel vannak szivére írva, mellyek még sarjadásában előlik örömeit. — De csak szánhatjuk ezért a' világot, mert míg illy hideg-érzés-nélküli bíráló lett, tán minden egyese hasonló égő fájdalmat szenvedett és küzdött keresztül.

Vannak pillanatok az életben, mikor olly megfoghatatlan csüggedés fogja körül az embert és fúzi össze belső világát, hol nem lát egy reményt se, melly kecségtetné, 's multjára is keserűséggel gondol, mert a' bánat, mit abban talál, csak azt sejteti vele, hogy szinte illy jövő vár rá, 's ha boldog pillanatit veszi számba, azt érzi, milly rövidek és ki nem elégitők voltak azok, és csüggédése azt sugja, hogy jövőjében még ilyeneket sem fog találni. — Látja, mennyi küzdelem, mennyi kín, míg egy vágya kielégittetik, 's aztán milly rövid a' kéj, mit nyert, mert többnyire akkor nyerheté azt el, mikor lelke a' sok küzdelemben elfáradt, elannyira, hogy nem képes azt többé egész erejéből élvezhetni, mi előbb olly boldogságot teremtett volna számára. — A' világnak csak egy percze teszi az ember néha annyira elátkozott életét; — csak egy rövid futó pillanat a' roppant mindenség öröktől létező életéhez képest, és még is mennyi fájdalmat, mennyi keservet foglalhat az magában, és képzelt üdveket, mellyeknek elérése csak újabb kinok kutfejévé válhatik.

Nem kell-e minden csepp édesért egy tenger keserűséget innom?... De ha már ennek így kell lenni, tehát hadd ihatnám-ki az élvpohár egész tartalmát egyszerre, hogy aztán, mikor a' bú foglalná-el özönével lelkemet, legalább gondolhatnék a' multa, midőn élveztem, és tudnám, mi a' tökéletes boldogság. — Sötét van lelkemben, olly sötét, hogy ha jövőmbe tekintek, egy napra volna szükségem, melly ott a' tárgyakat megvilágosítsa; mit ér hát a' hold, mit a' — bár számtalan — csillagok? fényök világ helyett, csak árnyakat mutatna.

rémes árnyékot a' szerény illatos kis virág fölött is, mely ott véletlenül fakadna.

Mint harmat, mely a' virág kelyhéből fölszárad a' forró nap hevétől, szintugy tünnek-el csöndes tiszta örömeink éltünk tavasza után, midőn a' nyár égető szenvedélyei, vagy a' zord tél fagyos hidege őket örökre semmivé teszi. —

Talán nem egyéb a' szél megrepedt szivek végsőhajánál?... ha figyelemmel hallgatom, mikor tompa zugása a' fák között elhangzik, oly kimondhatatlan keserv száll lelkemre, mint titkos rokonszenv hasonlekek zajló panaszaí iránt. — Vagy talán a' sok csalfa szerelmi sohaj visszhangja, — mellynek mérges fuvallata már oly sokaknak boldogságát, hitét kapta-el visszahozhatlanul.

Nem olyan-e a' leány, mint egy viruló rózsatő, mellyre minden mellette elmenő jogot tart, hogy, ha neki megtetszik, magának virágaiból szakithasson; 's így az minél járottabb vidéken van, minél pompásabb, annál előbb megfosztják nyugalomvirágaitól, 's aztán pusz-tán és elhagyva marad, mint bármelley közönséges rut gyom. 'S még is milly sokszor elégületlenek vagyunk, ha a' sors egy csöndes észrevétlen helyet rendel számunkra, hol nem csodálják ugyan tündöklésünket, de nem is kell félnünk, hogy durva kezek könnyelmű gondtalansággal tépjék le boldogságunk virágait. Az igaz, néha érezik a' rózsza töviseit, ha az megvérzi őket, de fájdalmok csak újabb dulásra ösztönzi őket, mert férfiak a' teremtés urai, 's mi volna tőlük megtiltva?... Övék az élv, miénk a' szenvedés...

Vannak zeneművek, mellyeknek eljátszása vagy hallása, mint titkos tündéreké vezet vissza emlékeket életemnek egy-egy elmúlt örömeire vagy fájdalmára, és varázstükörként tünteti-föl multamnak kiváló szakait, vagy egyes pillanatait. Most kedvencz darabom egy Etude Chopintól; a' hangok benne úgy folynak, simulnak egymásután, mint egy kis patak csillogó habjai, a' vidám nyugalom azon egyhangúságával, mely a' fáradt pihenni vágyó léleknek új erőt, új életet ad; de ha soká, folytonosan merengünk el rajta, szintolly kábultságba és kimerültségbe sülyeszti az embert, mint a' világ legnagyobb zaja. Ha e' darabot játszom, pár évvel ezelőtt Bikszádon töltött napjaim jutnak eszembe, mikor órákig ültem a' kis patak — a' Túr — mellett, és hallgattam, mint merengett el lassu morajjal a' multakban, — majd vad zugással akarva elhagyni a' tán megunt jelent, egy szebbnek képzelt jövő elé szökdécselit. Annyira értém a' patakot, mikor alacsony, virágos partjain — mellyek őt gyöngéd szerelmes karjaiként ölelék át — ültem, 's ő lelkemnek még addig nem ismert szózatával beszélgett. E' szózat, mint egy távol lévő boldogság sejtése, még soká tartott, midőn a' Túr bájos csevegését a' világnak kellemetlenebb szilaj lármája rég elhangoztatá mögöttem, de végre, mikor sikertelenül vártam e' sejtélem valósultát, mint álom, mint bizonytalan ködkép egé-

szen elenyészett. — Ha ez Etudet játszom, mindig olly végtelen vágyat érezek, e' vidéket még egyszer láthatni. Milly ismerősként beszélgetnénk e' kis folyamammal! elmondanám neki, mennyi örömem, mennyi bánatom volt, mióta elváltunk. —

Most elememben vagyok! az idő zord, mint a' valóság; csak egy van benne, mi álmaimnak viszhangja, lelkemnek barátja, s ez: a' szél. Olly rokonhangon beszél saját változatos életét; beszél, ismét mennyi tört léleknek fájdalomsohaját kapá el fuvalmai közé... Oh, mint szeretnék a' szél karjain egy világot beutazni! Siberia jéghideg szívével, a' sivatag pusztatenger forró leheletével üzném játékot, míg elfáradva, kedves hazámban pihennék meg. Milly panaszolva regél első ifjuságáról, mikor mint langy szellő hintázza magát a' szerelmes rózsza lángkeblén, míg sorsától üzetve kell most neki vad fájdalommal a' földet bejárni, míg kétségbeesve tán a' tengerben keres menedéket. Elgondolom, ha a' szél, melly most e' várat látogatá meg, tán előbb egy égbe nyuló bércz büszke fejét ölelé körül, vagy a' világtenger hullámaival úz szilaj játékát, és kegyetlen szeszélyében emberélteket sodrott ajándécul a' sovár hullámok közé, most itt van és látja, hogy szivemben is zug a' fájdalom miként ő, és újra elhagy, hogy egykor ismét megszerezhesse a' viszonzlítás kinos örömét.

A' nő, ki nem ismeri a' szerelmet, méltán kértheti a' végzettől: miért teremtél engem? A' nő élete csak szerelem által lehet becses; csak szerelem adhatja meg ő neki azon dicső kört, mellyben élnie boldogság és öröm. — Az érzéketlen élete kárhozat; szintugy, mint kinek keblében az érzelem szelid jóltevő sugarai helyett, annak tulsága által előidézett vad láng él: ilyennek nem lehet valódi boldogsága. Küzdjön ő bár e' szenvedélyessége ellen, vesztetni fog, és lelkét az egymást űző indulatok mámora fogja rövid és tökéletlen örömeikkel kábítani; míg végre kimerülve és elkeseredve látja, hogy sebesebben tüntek az érzelem árjai lelkén keresztül, semhogy azoknak mélyéről gyöngyöket halászhatott volna; és fájdalommal tapasztalja, hogy szilaj rohamaikkal észrevétlenül szaggtaták-föl lelkének nyugalalmát. Nincs jobb az egyszerű, csöndes kedélynél, nem tépi össze önszívét, míg más boldogít; szenvedély nélkül, de állhatatosabban karolja szívének választottját magához. Nem ismeri az élet gyönyörmámorát, de annak kárhozatát sem.

Petőfi Sándorné.

A *Naplótöredék*, a mint világos, kiegészíti s meg is magyarázza az *Életképek*ben megjelent *Napló*-t vagy annak több részét. Júlia küzdelmeit tárja fel a sorok közt ez is s az ábrándos csapongás megett és kedélyi habozás rajzában megeljük a Júlia természetes ingadozásának nyilatkozatait is a gazdagság és a sóvárgott hírnév közt, az ú. n. jó parthie, t. i. a szülei által ajánlott vő s a szegény költő közt, ki szemében az annyiszor álmodott dicsőséget hozta számára. Más részt e küzdelmei közben érezteti a költő vélt, híresztelt állhatatlansága

miatti keserűségét, csalódásait, az 1846/47 telén némileg magára erőszakolt vidámságot, feledni akarást: röviden, hogy azon változó mozzanatok, melyek a költő és az ő szerelme történetében egymást váltották, miként hatottak kedélyére; és bárha egész általánosságban van tartva, átcsilillamik a burkolt ábrándos kifejezések nagyon is csillogó és keresett szálakból szőtt fátyla alatt a komolyabb valóság.

Ezért lényegében ez a töredék épen úgy megbízható, mint maga a *Napló*, csak hibátlanul kell olvasni. Azonban ma, midőn az a stylus, mely akkor tetszett, nekünk idegen s csak az érdekel, a miből a valódi érzés beszél hozzánk, ma, mondjuk, az olvasó könnyen észreveszi, hogy ez nem a *valódi érzés* egyenes beszéde; hanem a tárgyaltan, magát erőszakoló ábrándozásé vagy a szenvelgésé és a fellengző szentimentalismusé. Majdnem csodálkozunk kell rajta, hogy Petőfinak miként tetszhetett annyira, hogy ő maga küldte be Kovács Pálnak, a ki sietett is közreadni. A közönség, s különben ez elég természetes, bókokkal halmozta el Juliát, melyek ugyan a Petőfi nevének szóltak főleg, de eredményök ugyanegy volt. Nov. 20-án (138. sz. 549. lap) a *Hazánkban* Hegedűstől „*Petőfiné naplója olvasásakor*“ egy vers jelent meg, mely elragadtatva dicsóítja a szép lélek e történetét, úgy látszik, első sorban az *Életképek*-ben megjelent *Naplót* tartva szemé előtt. Egy pár ily dicsóító helyet folyóiratunk közölt is már az egykorú lapokból s e helyt egész röviden utalunk rájuk.² Ferenczi Zoltán.

Petőfi elutazása Pestről.

(1848. szept. 24-dikén.)

Petőfi elutazásának idején és okán 1848 szeptemberében eddigelé némi homály lebegett, annál is inkább; mert e Székelyföldre szándékoltt elutazását maga is »némileg országos kiküldetés«-ből történtnek mondja. Az alább közlendő hirdetésből (falragasz), melyet újabban leltem az Erdélyi Muz. Apor-könyvtárban, világos, hogy ez az elutazása 1848 szept. 24-dikén történt, még pedig a Kossuth példájára s felhívására és célja volt a Jellasich részéről s az általában is fenyegető veszély elhárítására katonákat toborzani s a fővárosba vezetni. Mivel pedig arra nézve, hogy az egyes helyekre kik menjenek el, egy külön országgyűlési bizottság intézkedett: Petőfi hajlamainál fogva a Székelyföldre óhajtott menni s ezt a bizottság helyeselte; ezért nevezi küldetését némileg országosnak. Tudjuk azonban, hogy ez alkalommal a Székelyföldre nem jutott el. Az érdekes hirdetés szöszerint a következőleg szól német nyelven:

Der 25. September.

Kossuth | auf dem Lande, das Volk gegen Jaachich | zu entflammen! | *Des Königs Brief* | an den Erzherzog Stephan. |

In einer halben Stunde, sagte Kossuth in der gestrigen Vormittags-sitzung des Unterhauses, habe ich die Fahne in der Hand und fahre mit der Eisenbahn nach Czegled, im Auftrage der Regierung das Volk zu

² P.-M. III. 63., IV. 95. 30 V. 21., 47. l.

einem Landsturm aufzufordern. Wer kann und mag, der komme mit mir. Der Redner fordert das Haus es möge jedes Mitglied sich einen Ort wählen, wo es hingehen will, das Volk zu begeistern und zu den Waffen aufzufordern. In kurzen Worten nahm dieser gefeierte Mann Abschied vom Hause und entfernte sich. Wie der Genius des bedrängten Vaterlandes schwebt er nun unter dem ihn anbetenden Volk herum es auffordernd, die Waffen zu ergreifen und das bedrängte Vaterland zu retten. Sein Beispiel begeisterte alle Repräsentanten und ungefähr zwei Drittheile derselben gehen bereits heute theils ins Lager theils in die verschiedensten Gegenden das Volk aufzumuntern.

Auch Petőfi Sándor und Vasvári Pál | sind gestern in Begleitung vieler anderer Emissäre von hier abgegangen, welche sämmtlich in den verschiedensten Richtungen das Land durchkreuzen und das Volk über die traurige Lage des Vaterlandes aufklären werden.

Wir kennen die Macht, welche diese Redner auf das Volk üben zu gut, um nicht des besten Erfolges gewiss zu sein, und vielleicht noch ehe eine halbe Woche verflossen, werden wir eine Masse Kämpfer beherbergen, die muth- und wuthentflammt vom Lande hereinströmen, und die Rebellen, wenn sie es ja wagen sollten näher zu kommen, mit bewaffneter Faust zu zerschmettern.

Die slavischen Aufwiegelungen im Norden des Vaterlandes nehmen leider einen stärkeren Charakter an, und haben sich dem Vernehmen nach schon Tausende der Bewohner denselben angeschlossen. Alles das ist das fluchwürdige Werk der Kamarilla. Allein bei Beharrlichkeit und festem Muth werden wir diese verrätherischen Feinde alle besiegen und wenn sich die Begeisterung im ganzen Lande so fortpflanzen wird, wie sie in *Pressburg* sich jetzt kundgibt, dann haben wir die beste Hoffnung! —

Folgendes königl. Schreiben an den Palatin wurde in Reichstagsitzung vom 23. dieses verlesen:

Handschreiben des Königs an den Erzherzog Stefan.

Lieber Hr. Vetter Erzherzog Stephan!

Ich habe in einem Handschreiben vom 31. August 1848 Euer Liebden aufgefordert den Vorschlag meines ö. deutschen Ministeriums baldmöglichst in Erwägung ziehen zu lassen, dessen Ziel dahin gerichtet ist, sich mit dem ungar. Ministerium mittelst einer in Wien zu pflegenden Verhandlung über die eben jetzt einer Lösung dringend bedürftigen politischen Fragen, insbesondere über die durch die pragmatische Sanktion in ihrer ganzen Bedeutung zu sichern. Da seit meinem vorerwähnten Erlasse bereits mehr als 14 Tage verstrichen sind, so halte Ich Euer Liebden hiemit die Dringlichkeit des Gegenstandes mit dem Bemerkten gegenwärtig, dass Ich die Zuversicht hege, Sie werden ernstlich bemüht sein, die der Erfüllung meiner Weisungen etwa entgegenstehenden Hindernisse schnell wegzuräumen und dasjenige unaufgehalten zu veranlassen, was ich mit dem berufenen Handschreiben von 31 Aug. 1848, als für das allgemeine Beste erforderlich bezeichnete.

Schönbrunn, den 19. September 1848.

Ferdinand m. p.

Gedruckt bei Rudolf Eisenfels, Hochstrasse Nr. 139.

Közl: F. Z.

Repertorium a Petőfi-literatúrához.

XIII.¹

I. Újabb Petőfi-fordítások:

Abai Stein Lajos: Petőfi A. Der Apostel.

Abrányi Emil: Újabb költeményei. 1876—81. — *Petőfi Sándor.*² (Május 10. 1877.) 132. l. (Költ.)

Bacher Simon: Hebräische Dichtungen. Aus den gedruckten Schriften u. den handschriftlichen Nachlasse des verewigten Verfassers ausgewählt u. herausgegeben v. seinem Sohne Wilhelm Bacher. Wien. 1894. Ennek II. részében (Übersetzungen aus dem Deutschen u. Ungarischen) a következő költemények vannak *Petőfitől* lefordítva: Honfidal, A magyarok istene, Ha férfi vagy, A nép, Pató Pál ur, A kutyák dala, A farkasok dala, Kinn a ménes, A virágnak megtiltani, Szomjas ember tűnődése, Reszket a bokor, Szerelem és pipadal, Megfagy a szív, ha nem szeret és még 1 más cím nélkül. 177—200. l.

II. Őnálló művek:

Amtmann Géza: Petőfi Sándor szobrának története. Budapest. 1892.

Dóczy Lajos: Beszélyek és vázlatok. Budapest. Ráth M. Év n. Ebben: Arany és Petőfi (Irodalmi tanulmány egy felvonásban) cz. a. 35—62. lapon egy kis vígjátékot ad, melyben egy Kenessey nevű ifjú tanár letzkéket ad Arankának (15 éves) a nagymama felügyelete alatt. Barátnéja, Ella (16 éves) alkalmat akarván adni, hogy a 2 ifjú magára maradhasson, egy álléval, mintha

¹ L. még Pet.-muz. II. 61, 125, 251, 311, 377. III. 305. IV. 93, 151, 259, 307. V. 21, 140. l.

² Mikor híre járt, hogy Petőfi él — Szibériában.

Kenessey írta volna, elcsalja a nagymamát a műcsarnokba. Kenessey ez alatt megjő, előadást akar tartani, összehasonlítván P.-t és Aranyt; de az előadásból vallomás lesz s a nagymama épen erre érkezik meg. Kenessey távozik, de megígéri, hogy egy-két év múlva visszatér érte.

Koltai Virgil dr. Petőfi Sándor. Sopron. 1893.

Magyar írók arcképei és életrajzai. Első gyűjtemény 40 arcképpel. Pest. 1858. Heckenast G. XXXIII. Petőfi Sándor. 133—141. l. Életrajz s a költő fametsz. arcképe az 1848-diki Barabásféle kép után.

Magyar Könyvkereskedők Évkönyve. III. Évf. (1892.) Emich G. arcképével. 8°. LXXX, 224. lap. Ebben Sennowitz Adolf írta meg Emich Gusztáv életrajzát (1814—1869) I—LII. l. Az életrajzban a XX—XXXII lapon foglalkozik Emich Petőfi-kiadásával a *Petőfi-Muzeum* alapján, a mint mondja: >... ha a mélyebben érdeklődő nem éri be azzal sem, hogy Fischer jeles művéből merít tápot tudványa kielégítésére, ám ott áll rendelkezésére a „*Petőfi-Muzeum*“, mely kizárólag és a legcsekélyebb (?) részletekig foglalkozik mindennel, a mi akár csak közvetve vonatkozhatik Petőfire, a költőre, az emberre és korára, a melyben élt és meghalt. És mi is e kiapadhatlan forrásból merítettünk, mint olyanból, mely a leggazdagabb adatokat nyújtja arra, mi minket első sorban érdekel, t. i. Petőfi viszonyára a könyvkereskedelemez, de különösen s főleg Emich Gusztávhoz, mint az ő kiadójához.

1848—49-iki Történelmi Tárcza-Napló, 1894 márcz. 15. emlékére összeállította Kuszko Istvánné Tokaji

Irma. Első évi folyam. Ára 15 kr. Az 1848—49-ki »Történelmi Lapok« kiadványa. Kolozsvárt. Közművelődés. (Ennek borítéklapján kicsinyített alakban Petőfi 1845-diki arcsképe, a Vahot Imreféle, belől hasonlóan kicsinyített alakban a *Nemzeti dal* facsimiléje a Nemz. Muz.-ban levő Petőfi kéziratokból 1848-ból.)

Róna Béla: Petőfi és Juliskája. Kiadja A Magyar nők lapja. Belső címlap: Róna Béla, Petőfi és Juliskája Naplók, levelek. Budapest. 1894. Singer és Wolfner. Andrassy-út 10. sz. (Elől Szendrey Júlia arczk. U. az, mint Szana: Petőfiné-jében, a szövegben 6 kép, u. onnan.) Kis 8°. XV+16—112 l. (Tartalma: Petőfi és Juliskája III—XV. l. Szendrey Júlia naplója, Jókai M. előszavával az Életképek 1847 nov. 7, 18, 19. számából. Szendrey Julia levelei Térey Marinhoz, Térey M. levele Petőfihez, Riskó „Eltávozás” cz. költ. s egy pár sor jegyzet.) A könyv teljesen értéktelen volna azok nélkül, miket nem a szerző írt belé; de ezek elég ismertek voltak e könyvecske nélkül is. Ára 1 fnt.

Szitnyai Elek: Petőfi S. költészetének főszméi. (*Tanulmányok* a magyar ifjuság és a művelt közönség számára. Budap. 1893. 205—213. l.) Inkább elmefuttatás számába megy. Főszméek szerinte: Szerelem és szabadság s e pár lapon szól röviden 1. családi irányu, 2. gondolati, (bölcseleti?) 3. szerelmi, 4. hazafüü és politikai költeményeiről.

Vajda Emil: Komárom hőse. (Klapka Gy. élete.) Budap. Franklin-társ. 1894. cz. művében: V. Klapka helyettes hadügyminiszter. — Hej Debreczen, Debreczen. — Petőfi szabadságban, cz. részekben foglalkozik a Klapka-Petőfi-ügygyel. Közli egész terjedelmében Klapka jelenté-

sét Görgeyhez s így szól: »Klapkának a lényegben tagadhatlanul igaza van.« A Petőfi fellépését »hányaveti«-nek mondja, a Buda ostroma alatti jelenetet köztök, egészen röviden, 10 sorban említi meg. Azt is állítja, hogy Görgeynek nem volt ideje, hogy »ily apróságokkal bibe-ldjék«. Ez tévedés, Görgey törődött vele; de elébb, hogysesem módjában lett volna tenni valamit, Klapka már megjelent Buda alatt.

Zilahy Károly Munkái: II. k. Pest. 1866. Chassin Petőfiről. 162—165. l. (Rövid ismertetés a munkáról.)

III. Czikkek:

Corvina.

Ha Petőfi kezét csókolt volna. VIII. 11. l. — Miért nem fogytak el Petőfi költeményei? 1886. 3. sz.

Napkelet.

Csokonai és Petőfi (arczképek egymás mellett egy lapon, melléklet) 1857. 104. l. (5—6. sz. febr. 12.) — *Zalár*: Béranger és Petőfi. U. ott. 507. l. — *Petőfiné*: Három rózsabimbó. (Költemény.) U. ott. 603. l. — *Magyari*: Szendrey Júlia »Három rózsabimbó« cz. költeményére. U. ott. 624. l. — *Szini Károly*: Virágcserep Szendrey J. »Három rózsabimbó«-jának. U. ott. 642. l. — *Petőfiné*: Őszszel. (Költemény.) U. ott. 449. l.

Nyelvtudományi Közlemények.

XXIII. 1893. *Simonyi Zsigmond*: Petőfi kritikai kiadása. (Havas jegyzeteivel.) 465. l.)³

Ország-Világ.

Petőfiné-Szendrei Júlia naplótö-

³ „Lelkiismeretesen fölhasználva, — mond Simonyi Havas jegyzeteiről. — a *Petőfi-Museum* című nagybecsű kolozsvári folyóirat gyűjtéseit és egybevetéseit.“

redéke. (XIV. 1893. 52. sz. 842—843. l. (L. P. M. VII, 39. l.)

Ungaria.

Petőfi: 1. Catra Primavara. (A tavaszhoz.) 2. Te-am gustat placere dulce... (Édes öröm ittalak már.) 3. Me 'ntrebi: te iubesc eu oare?... (Kérdezd: szeretlek-e?...) III. 1893.

Pap J. C. Din poesiile lui Alexandru Petőfi. 1. Oare visaz...? (Álmodom-e?) 2. Ne fericit fui... (Boldogtalan voltam.) 3. Mort în viata. (Élő halott.) 4. Viata-morte. (Élet, halál.) 5. Prima 'mi rola. (Első szerepem.) 6. În pustie. (Vadonban.)

7. Fug si umbra multi prin padurea verde... (Járnak, kelnek sokan...) 8. Oare ce curge colo pre câmpie... (Mi foly ott a mezőn?) 9. Bucatele is capte... (Érik a gabona.) 10. Cânta la inmortintare... (Temezésre szól az ének.) 11. Florile. (A virágok.) 12. Omul. (Az ember.) III. 1893. 162—165. l.¹

Vasárnapi ujság.

Jókai és Petőfi német. (1894. 3. sz. 45. l. V. ö. Pet.-muz. VI. 144. l.)
F. Z.

¹ Betűk híján a román nyelvű címek nem adhatók pontosabban.

Vegyesek.

* Gyulai Pál 1894 február 11-én, a Kisfaludy-társ. XLVII-dik ünnepélyes közgyűlésén tartott eln. megnyitójában a történelem szerepéről szólván a költészetben, a többek közt ezt mondja: „A történelmi és mondai elem, mely a regényt így (Eötvös, Kemény) megtermékenyítette, megújította eposzunkat is s az eddiginél nemzetibb alapon. Petőfi, a lírikus, utat tört Arany-nak, az epikusnak. Petőfi ugyan egészen lírai tehetség s kevés történelmi érzéke volt, de annál erősebben lüktetett benne a nép-nemzeti szellem. — E szellem su-

gára ébreszté fel Arany költészetét, a kiből az epikai tárgyilagosság erős mondai és történelmi érzéssel párosult s így tartalomban és formában úgy újíthatta meg a magyar eposzt, mint nemzeti egyéniségünk kifejezését.“ Jelentős pár szó! (Egyetértés. 1894 febr. 12. 43. sz.)

* Dr. Balogh Ármán „a pénzügyi tisztviselők egyetelében 1894 február 18-án Petőfi Sándorról, mint a forradalom költőjéről, előadást tartott. (Egyetértés. 1894. 49. sz. febr. 18.)

Melléklet.

Mellékletünk a *Nemzeti dal* azon kéziratának facsimiléje, mely a költő 1848 évi költeményei tisztázott kéziratú kötetében látható Budapesten, a nemz. muzeum Petőfi-ereklyéi közt s közöljük az „1848—49. Történelmi Lapok“ szerk., Kuszák István úr szíveségéből. Az asterichushoz csatolt s utóbb kihúzott jegyzet a facsimilén folyóiratunkban már meg volt fejtve s a következőleg szól: „E költemény buzdi-

totta márczius 15-kén a pesti ifjuságot. Elszavaltam először az ifjak kávéházában, azután az orvosi egyetemben, azután a seminarium terén (most már 15-dik márczius tero), végre a nyomda előtt, melyet erőszakosan elfoglaltunk, a hatvani utcában (most szabadsajtó utca). A szabaddá lett sajtó alól ez a költemény került ki legelőször.“ (V. ö. P.-M. III. 70. l.)

Hemerek dal.

Engem magat, hi a laka!
Hé az én, most vagy foka!
Kedvel legyint vagy kedvel?
E a lelkis világszavak! -
A magyarok ifjúsága
Ehhez járunk,
Ehhez járunk, hogy kedvel kedvel
Hem lejárunk!

Kedvel volnék mostanra,
Kedvel volnék ifjúság,
Kedvel volnék illat hallat.
Kedvel volnék nem nyugodtat.
A magyarok ifjúsága
Ehhez járunk,
Ehhez járunk, hogy kedvel kedvel
Hem lejárunk!

Lehonnar bitany ember,
Hi most, ha kedvel, kedvel nem most,
Kedvel volnék ifjúság, kedvel,
Kedvel. Kedvel kedvel!
A magyarok ifjúsága
Ehhez járunk,
Ehhez járunk, hogy kedvel kedvel
Hem lejárunk!

Fényesebb a lelkünk a kedvel,
Lehonnar kedvel a kedvel,
E a kedvel a kedvel kedvel!
Kedvel kedvel, kedvel kedvel!
A magyarok ifjúsága
Ehhez járunk,
Ehhez járunk, hogy kedvel kedvel
Hem lejárunk!

A magyarok nem magat kedvel kedvel,
Kedvel kedvel magat kedvel kedvel,
Kedvel kedvel a kedvel kedvel,
Kedvel kedvel a kedvel kedvel!
A magyarok ifjúsága
Ehhez járunk,
Ehhez járunk, hogy kedvel kedvel
Hem lejárunk!

Kedvel kedvel kedvel kedvel,
Kedvel kedvel kedvel kedvel,
E a kedvel kedvel kedvel kedvel,
Kedvel kedvel a kedvel kedvel kedvel.
A magyarok ifjúsága
Ehhez járunk,
Ehhez járunk, hogy kedvel kedvel
Hem lejárunk!

(Rész.)